

Міністерство освіти і науки України
Національний університет "Острозька академія"
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин та національної безпеки
Кафедра міжнародних відносин

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра на тему:
"Відносини між Великою Британією та ЄС після Брекзит: тенденції та перспективи"

Виконала студентка 6 курсу, групи
ММВ-61 спеціальності 291
Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії,
освітньо-професійна програма «Міжнародні відносини»
Мішура Аліна Русланівна

Керівник – доктор політичних наук, професор
Сидорук Тетяна Віталіївна

Рецензент –

Робота допущена до захисту
(протокол №_____ засідання кафедри міжнародних відносин від
_____ 2021 року)

Завідувач кафедри міжнародних відносин: Сидорук Тетяна Віталіївна

м. Острог – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЕВОЛЮЦІЯ ВІДНОСИН МІЖ ВЕЛИКОЮ БРИТАНІЄЮ ТА ЄС ...	9
1.1 Історичний аспект членства Великої Британії у ЄС	9
1.2 Причини та передумови Брекзиту	22
Висновки до розділу 1.....	34
РОЗДІЛ 2. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН МІЖ ЄС ТА ВЕЛИКОЮ БРИТАНІЄЮ В УМОВАХ ТА ПІСЛЯ БРЕКЗИТУ	37
2.1. Основні положення Угоди про вихід Великої Британії з ЄС та відносини між сторонами під час перехідного періоду	37
2.2. Аналіз Угоди про торгівлю та співробітництво Європейського Союзу та Великої Британії	47
Висновки до розділу 2.....	57
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОСИН ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ З ЄС ТА УКРАЇНОЮ	59
3.1. Європейський напрям у зовнішній політиці Великої Британії після Брекзиту.....	59
3.2. Перспективи відносин України з Великою Британією	69
Висновки до розділу 3.....	77
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	87
ДОДАТКИ.....	97

ВСТУП

Формування багатопольного світу та розвиток глобального ринку надають світові нові перспективи для утворення політичних альянсів та налагодження хороших торговельно-економічних зв'язків. Проте у зв'язку із кризовими явищами, які все частіше почали спостерігатися в Європейському Союзі, а також через власні зовнішньо-політичні чинники і амбіції деякі з країн-учасників почали розглядати перспективи і можливості щодо виходу з ЄС. Серед найяскравіших прикладів такої ситуації варто відзначити вихід із союзу одної із найвпливовіших держав, а саме Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії – ця подія отримала назву «Brexit».

Актуальність теми. Попри досить тривалу історію членства Великої Британії в Європейському Союзі все ж таки перспектива її виходу завжди існувала і це питання піднімалося неодноразово. Для більшості британського суспільства майбутнє їх держави полягало в отриманні повної незалежності. Рішення Великої Британії вийти з ЄС після референдуму у 2016 році викликало багато соціальних, економічних, політичних та правових проблем, але разом такий крок був зумовлений низкою причин, як об'єктивних так і суб'єктивних, що вплинули на прийняття такого рішення. Отже, слід більш детально розглянути, що ж впливало на британський електорат, який бажав залишити Європейський Союз.

Велика Британія приєдналася до Європейського Союзу в 1973 році, коли він був відомим як Європейське економічне співтовариство. Але на цьому етапі існування Союз являє собою більше ніж просто зону вільної торгівлі, яка заснована на «чотирьох свободах».

Частина населення Великої Британії, яка надавала перевагу виходу з ЄС, стверджувала, що участь у Союзі є фінансово-затратною для бюджету країни, а також те, що деякі із законів ЄС є недемократичними та порушують суверенітет Великої Британії. Також були ті, що звертали увагу на контроль кордону як пріоритетного завдання, проте політика ЄС передбачає вільне пересування між країнами-учасниками союзу, тому побоювання щодо збільшення кількості

іммігрантів також спонукали багатьох британських виборців голосувати проти членства в ЄС.

Громадяни, які хотіли, щоб Велика Британія залишилася членом ЄС, також обґрунтовували таке рішення переліком об'єктивних, на їх думку причин, починаючи від економічних і закінчуючи ідеологічними. Вони стверджували, що Велика Британія отримує фінансову вигоду від ведення вільної торгівлі зі своїм найбільшим торговим партнером – ЄС. Вони звертали увагу на те, що ЄС був заснований після Другої світової війни, щоб запобігти повторенню катастрофічних конфліктів в Європі, та стверджували, що Союзу вдалося об'єднати розділений континент.

Загалом вважається, що Brexit став причиною виникнення різнопланових проблем для Великої Британії, ЄС та інших країн. Тому виникає необхідність аналізу його впливу та наслідків. Можливі аспекти для регулювання майбутніх альтернативних домовленостей між Великою Британією та Європейським Союзом і, звичайно ж, майбутня співпраця Сполученого Королівства з Україною визначатимуть наукову проблематику цього дослідження.

Аналіз стану наукової розробки проблеми. Дослідженням політичної ситуації у Великій Британії, аналізом причин та наслідків Брекзиту, а також прогнозуванням розвитку відносин між Сполученим Королівством та Європейським Союзом займалися як вітчизняні науковці, такі як А. Грубінко¹, Н. Яковенко², Б. Зайцев, Н. Коваль³, так і зарубіжні вчені Т. Спорек⁴, Ф. Кітчен⁵,

¹ Грубінко, А. В. Участь Великої Британії у європейській політичній інтеграції: між атлантизмом та європеїзмом [Електронний ресурс] / А.В. Грубінко // Європейські історичні студії. – 2015. – № 1. – С. 6-17.

² Яковенко Н. Велика Британія в міжнародних організаціях : [навчальний посібник] / Н. Яковенко. – К. : Київський університет, 2011. – 400 с

³ Зайцев Б., Коваль Н. Ключові аспекти виходу Великої Британії з ЄС: наслідки для України: аналітична записка. Дипломатична академія України імені Геннадія Удовенка при МЗС. 2019. URL: http://da.mfa.gov.ua/wpcontent/uploads/2019/02/lyuty_2019_B.ZAJTSEV_N.KOVAL_.pdf

⁴ Sporek T. Brexit's influence on the economy of the European Union and The United Kingdom // Journal: «Economics of the 21st Century», Вроцлав, № 1/21.2019. С.7-35.

⁵ Kitchen F. Looking to the future – what is the likely impact of Brexit on education establishments? URL: <https://www.ecclesiastical.com/documents/education-brexit.pdf>.

А. Райлі⁶, М. Вінд⁷, серед яких є й представники пострадянських країн (країн СНД), а саме О. Ананьєва⁸, К. Годованюк⁹, К. Каргашина¹⁰ та інші.

Метою роботи є дослідження стану відносин між Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії та Європейським Союзом після Брекзиту.

Відповідно до мети у роботі поставлено і вирішено такі завдання:

- вивчити історичний аспект членства Великої Британії у ЄС;
- дослідити причини та передумови Брекзиту;
- розглянути основні положення Угоди про вихід Великої Британії з ЄС та відносини між сторонами під час перехідного періоду;
- зробити аналіз Угоди про торгівлю та співробітництво Європейського Союзу та Великої Британії;
- дослідити Європейський напрям у зовнішній політиці Великої Британії після Брекзиту;
- визначити перспективи відносин України з Великою Британією

Об'єктом дослідження є відносини між Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії та Європейським Союзом.

Предметом дослідження є вплив Брекзиту на тенденції і перспективи цих відносин.

Методи дослідження. Методологія написання роботи базується на наукових методах, які засновані на об'єктивному та всебічному аналізі процесу Брекзиту. За допомогою абстрактно-логічного методу вдалось визначити теоретичні аспекти британської політики у світлі референдуму про членство в ЄС та визначити основні характеристики процесів у цій галузі. У дослідженні

⁶Riley A. Brexit: Causes and Consequences. URL: https://www.cidob.org/publicaciones/serie_de_publicacion/notes_internacionales/n1_159/brexit_causes_and_consequences

⁷Wind M. 2017, Brexit and Euroscepticism: Will “Leaving Europe” be Emulated Elsewhere? URL: The Law & Politics of Brexit. editor / Federico Fabbrini. Oxford : Oxford University Press, 2017. pp. 221-246

⁸Ананьєва, Е. Брекзит: предыстория и причины / Е. Ананьєва // Международная жизнь. - 2018. № 2. – С. 23. URL: <https://interaffairs.ru/news/show/19402>

⁹Годованюк К.А. «Глобальная Британия» в преддверии Брекзита = «Global Britain» in the run-up to Brexit : [монография] / К.А. Годованюк. \ М. : Ин-т Европы РАН , 2020. 160 с.

¹⁰Каргашина К.В. Проблема выхода Великобритании из ЕС: причины и ключевые противоречия // Актуальные проблемы современных международных отношений. 2017. – №5. С. 29-38

також використовуються методи індукції та дедукції. Дані про Брекзит були зібрані та систематизовані з використанням методу індукції. Використовуючи метод дедукції, на основі зібраних даних було розроблено та сформульовано висновки та результати. Дослідження ґрунтується на сучасних методах наукового знання, включаючи історичний, порівняльний, функціональний та графічний аналіз.

Хронологічні рамки дослідження. Хронологія роботи охоплює часові рамки починаючи від 70-х років 20-го століття, а саме з часів вступу Великої Британії до Європейського Союзу 1973 року до виходу Сполученого Королівства зі складу ЄС 2020 року на основі Угоди про вихід. Окрім того, у дослідженні розглядаються взаємовідносини між Великою Британією та Європейським Союзом після Брекзиту по сьогоднішній день, а також дано прогноз розвитку їх взаємовідносин у майбутньому.

Практичне значення. Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що отримані висновки і розроблені конкретні рекомендації щодо перспектив подальшого розвитку Великої Британії після виходу зі складу Європейського Союзу можуть бути використані при вивченні зовнішньополітичної діяльності Сполученого Королівства. Результати наукового дослідження рекомендовано використовувати на наукових конференціях, симпозіумах, круглих столах, семінарах через наукову, навчальну та практичну важливість даної теми.

До джерельної бази дослідження відносимо низку нормативно-правових актів, на основі яких вдалося простежити еволюцію розвитку відносин Сполученого Королівства з ЄС. Серед них виділяємо: Угоду про умови виходу Британії з ЄС¹¹, а також Угоду про торгівлю та співробітництво між ЄС і Великою Британією¹². До другої групи джерел належать дані статистичних

¹¹ Agreement on the withdrawal of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland from the European Union and the European Atomic Energy Community. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/840655/Agreement_on_the_withdrawal_of_the_United_Kingdom_of_Great_Britain_and_Northern_Ireland_from_the_European_Union_and_the_European_Atomic_Energy_Community.pdf.

¹² UK/EU and EAEC: Trade and Cooperation Agreement URL: <https://www.gov.uk/government/publications/ukeu-and-eaec-trade-and-cooperation-agreement-ts-no82021>

агентств та відомств, що займаються збором даних, які відображають різні аспекти діяльності ЄС та його членів. Так, в основі аналізу економічного аспекту виходу Великої Британії з ЄС були використані дані, що публікуються статистичною службою Євростат¹³. Аналіз їх статистичних даних дозволив визначити роль економіки Сполученого Королівства в ЄС, а також виділити проблеми, з якими зіткнулася країна у цій сфері. До того ж були враховані й інші джерела, такі як британські видання BBC, the Guardian, Bloomberg, Reuters, а також урядові веб-сторінки Parliament.uk і Gov.uk, завдяки яким була можливість відновити послідовність подій, пов'язаних з Брекзитом, і стежити за останніми подіями у цій темі.

Практична апробація. До результатів наукового дослідження відносимо тези на тему «Короткострокові наслідки Брекзиту для відносин Великої Британії та ЄС» та наукову статтю на тему «Стан та перспективи відноси України та Великої Британії». Тези опубліковані в матеріалах II Міжнародної наукової конференції «Здобутки та досягнення прикладних та фундаментальних наук XXI століття». Наукова стаття розміщена у наукових записках студентів та аспірантів серії «Міжнародні відносини» випуск 6, Національного університету «Острозька Академія» у 2021 році. Підготовлена доповідь та виступ до Днів науки НаУОА 11-14 травня 2021 року в рамках XXVI науково викладацько-студентської конференції, факультет міжнародних відносин, Круглий стіл центру європейських досліджень «Політика Європейського Союзу в кризових умовах останнього десятиліття».

Наукова новизна дослідження. Досліджуючи цю тему було виявлено, що такі аспекти, як причини та передумови Брекзиту, результати референдуму 2016 року та політична криза у Великій Британії були досліджені більш детально, ніж можливі сценарії розвитку подій та громадська думка щодо виходу Сполученого Королівства з ЄС. Ця робота була спрямована на дослідження явища Брекзиту загалом і в цілому, практично всіх його аспектів, від причин Брекзиту до

¹³ Eurostat URL: <https://ec.europa.eu/eurostat>

можливих майбутніх британсько-європейських відносин, на відновлення тайм-лайну подій з моменту створення ЄС і до наших днів. Новизна також полягає у розробці та аналізі перспектив подальшого розвитку зовнішньої політики Сполученого Королівства у напрямі відносин з Україною.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, які містять шість підрозділів, висновків, списку використаних літературних джерел. Обсяг роботи 100 сторінок друкованого тексту, зокрема: 2 таблиці, 4 рисунка, список використаних джерел налічує 98 найменувань на 10 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ЕВОЛЮЦІЯ ВІДНОСИН МІЖ ВЕЛИКОЮ БРИТАНІЄЮ ТА ЄС

1.1 Історичний аспект членства Великої Британії у ЄС

Унаслідок зміни балансу сил після Другої світової війни США прийняли стратегічне зовнішньополітичне рішення, щоб забезпечити безпеку Західної Європи. Простіше кажучи, війна перетворила Європу з центру глобальної політики на компонент нового балансу сил між США та Радянським Союзом.

У Європі на початку 1950-х років Франція вирішила зробити сміливий крок. Міністр закордонних справ Роберт Шуман запропонував нову інституцію – Європейське співтовариство вугілля та сталі, яке поставило б вугільну та сталеливарну промисловість Німеччини, Франції та кількох інших європейських країн під міжнародний контроль. Мета полягала у тому, щоб взяти галузь, яка тоді вважалася важливою для ведення війни, і поставити її поза контроль будь-якої країни. Основна ідея полягала у тому, щоб зменшити ймовірність того, що будь-яка велика європейська країна коли-небудь зможе вести війну проти іншої.¹⁴

У той час як Італія, Бельгія, Нідерланди та Люксембург були задоволені приєднанням до Європейської спільноти з вугілля та сталі, Велика Британія вирішила залишитися поза межами. У британському уряді на цей результат вплинула сукупність чинників. В елітних колах існувало тверде переконання, що Велика Британія після Другої світової війни залишиться глобальною державою першого рангу, статус якої буде поставлений під загрозу приєднанням до нових європейських інституцій.

Це відчуття поєднувалося з вірою у те, що законна роль Великої Британії полягала у тому, щоб служити мостом між Європою і США, а також Європою і Співдружністю, роль, яку вона могла б відігравати лише якщо б стояла осторонь від європейської інтеграції. Крім того, враховуючи, що Європейська спільнота з

¹⁴ Kenealy D. How Did We Get Here? A Brief History of Britain's Membership of the EU URL: <https://www.europeanfutures.ed.ac.uk/how-did-we-get-here-a-brief-history-of-britains-membership-of-the-eu/>

вугілля та сталі не дозволяла націоналізацію вугільної та сталеливарної промисловості своїх членів, і, що післявоєнний лейбористський уряд був прихильний до такої націоналізації, для Сполученого Королівства було б політично важко приєднатися до нього.

Таким чином, Британія стояла осторонь, коли шість європейських країн зробили перший крок до інтеграції. У період між 1955-1957 роками, ті самі шість країн вирішили створити Європейське економічне співтовариство (ЄЕС), яке орієнтувалось на створення єдиного ринку, на якому товари, послуги, люди та капітал переміщалися вільно. Це було початком того, що ми сьогодні називаємо Європейським Союзом і було зумовлено бажанням стимулювати торгівлю та економічне зростання.¹⁵

Договір про створення Європейського економічного співтовариства (ЄЕС)¹⁶ і Договір про створення Європейського співтовариства з атомної енергії (ЄАЕС або Євратом) були підписані у Римі 25 березня 1957 р. Ці договори, які набули чинності 1 січня 1958 р. на необмежений термін, передбачали подальшу інтеграцію секторів економіки шляхом створення спільного ринку у складі ЄЕС та об'єднання ядерних галузей у рамках Євратома. Сполучене Королівство зі свого боку відмовилося від приєднання, аргументуючи це відсутністю подальших торговельно-економічних перспектив. Адже на цьому етапі своєї зовнішньополітичної діяльності Велика Британія була більше зацікавлена у розвитку тісніших контактів із членами Британської Співдружності та Сполученими Штатами Америки.

Велика Британія вперше подала заявку на приєднання до спільного ринку у 1963 році, але президент Франції Шарль де Голль наклав вето на членство, висунувши неможливі умови для вступу Британії до ЄЕС. Для президента де Голля головним запереченням проти розширення співтовариства було те, що це може призвести до атлантичної спільноти, де домінують Сполучені Штати. Для

¹⁵ Creation of the European Economic Community // Britannica. URL : <https://www.britannica.com/topic/European-Union/Creation-of-the-European-Economic-Community>

¹⁶ The Treaty of Rome [Електронний ресурс] : Official Publications of the European Communities, 1957 - URL:https://ec.europa.eu/romania/sites/romania/files/tratatul_de_la_roma.pdf

Британії аргументом на користь приєднання до спільного ринку є те, що зрештою вона може перетворитися на повномасштабну атлантичну спільноту. Для Британії було б немислимим приєднання до такої Європи, якої хоче президент де Голль. Як зазначалось Британія – атлантична держава, а не європейська, і її зв'язки із Сполученими Штатами мають значення не менше, ніж її зв'язки з континентальною Європою.¹⁷

Одним із значущих моментів розбіжностей була міжнародна роль фунта стерлінгів. Франція закликала Сполучене Королівство скасувати фунт стерлінгів як міжнародну резервну валюту в середньостроковій перспективі, бо Велика Британія справді мала міцні монетарні зв'язки з країнами Співдружності у стерлінговій зоні. З іншого боку, шістька не мала бажання брати безстрокові зобов'язання підтримувати фунт, який протягом тривалого періоду часу був ослаблений хронічним дефіцитом британського платіжного балансу. Цей дефіцит також був результатом постійного дисбалансу між британськими доходами та витратами, а також великого зовнішнього боргу Великої Британії.¹⁸

Проте 21 травня 1971 року переговори між британським прем'єр-міністром Едвардом Хітом і президентом Франції Жоржем Помпиду вийшли із глухого кута. У кінцевому підсумку було досягнуто компромісу щодо ролі фунта, а також щодо рівня та розвитку британського внеску. Зрештою прийнятий текст містив певні неясності, які дозволили б британцям повернутися до теми їхнього внеску наприкінці 1980-х років.

У 1973 році Велика Британія, разом з Данією та Ірландією, була нарешті прийнята до Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) під керівництвом консервативного прем'єр-міністра Едварда Хіта. На відміну від Данії, британський уряд не дозволив на референдумі вирішити, чи вступати до ЄЕС. Натомість у 1975 році, після вступу, він провів референдум із запитанням: «Чи вважаєте Ви, що Велика Британія має залишатися в Європейському

¹⁷ A timeline of Britain's EU membership in Guardian reporting//The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2016/jun/25/a-timeline-of-britains-eu-membership-in-guardian-reporting>

¹⁸ The United Kingdom's accession to the EC// CVCE.eu URL: <https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/dd10d6bf-e14d-40b5-9ee6-37f978c87a01/3cf54bc7-03f0-4306-9f25-316d508d0c38>

Співтоваристві?» Референдум розділив лейбористський уряд Гарольда Вільсона тоді, як громадськість підтримала членство з величезним відривом – 67% проголосували за те, щоб залишитися. Результат референдуму Вільсон охарактеризував як «історичне рішення».¹⁹

Загалом, незалежно від того був референдум 1975 року історичним чи ні, боротьба з Брюсселем уже почалася невдовзі після референдуму 1975 року, а у 1984 році на саміті у Фонтенбло Велика Британія отримала свою знамениту «знижку» у розмірі 66% різниці між британськими внесками ПДВ (крім тарифів чи імпортних зборів) від Європейського економічного співтовариства після того, як Маргарет Тетчер пригрозила не платити у бюджет ЄС. Як сказала Тетчер: «Ми не просимо грошей у Співтовариства чи когось іншого. Ми просто просимо повернути власні гроші».²⁰

На той час Сполучене Королівство було третім найбільш членом Співтовариства, але у результаті стало найбільшим чистим платником до бюджету ЄС. Це сталося головним чином, тому що у Великій Британії було відносно мало сільського господарства і, отже, досить невелика частка сільськогосподарських субсидій, які на той час становили понад 70% бюджету ЄС.

У своїй роботі Морозов А. В. зазначає, що впродовж всього цього періоду відбувся значний ріст досить таки євроскептичних настроїв, і Лондон сприймав європейську співдружність як загрозу власним інтересам і суверенітету. Також потрібно виокремити внутрішньополітичні чинники, а саме позиції політичних партій, які різняться у ставленні до європейського функціонування загалом, а також скептично налаштоване населення і ЗМІ, що у свою чергу не сприяло зближенню з Європою.²¹

¹⁹ Wind M. 2017, Brexit and Euroscepticism: Will “Leaving Europe” be Emulated Elsewhere? URL: The Law & Politics of Brexit. editor / Federico Fabbrini. Oxford : Oxford University Press, 2017. pp. 221-246

²⁰ Begg & Heinemann, New budget, old dilemmas, Centre for European Reform. URL: http://83.143.248.39/faculty/didar/EUR324/briefing_new_budget_22Feb06.pdf

²¹ Морозов А.М. Факторы формирования политики Великобритании в отношении ЕС: автореф. дис. к-та полит. наук. Москва, 2008. 256 с.

Також на формування позиції Сполученого Королівства до ЄС впливає її національна ідентичність, що формувалася у наступних умовах:

1. довге й безперервне існування британських політичних інститутів, які не дискредитували себе;
2. острівне положення Великої Британії, що забезпечило британському суспільству почуття відособленості від європейського континенту;
3. участь у європейських війнах упродовж останніх століть у якості гаранта стабільності, лише зміцнило її становище.²²

У результаті чого участь у Європейському інтеграційному проєкті асоціюється британським суспільством зі втратою престижу країни, загрозою її суверенітету та інститутам, а уявлення про Велику Британію, які збереглися як про світову і глобальну державу, призводять до серйозних зовнішньополітичних прорахунків і відмови від участі в інтеграційних процесах на початку 1950-х років. Однак приєднання до спільноти не усуває подальших проблем у двосторонніх відносинах.

Якщо більш детально і глибше розглядати інституційні чинники, варто відзначити мажоритарну виборчу систему Великої Британії, яка збільшує кількість і вплив євроскептиків. Відповідно ці євроскептики можуть отримати право на представництво в парламенті, а також й великі шанси потрапити до Кабінету міністрів і, цим самим, вплинути на політику держави. За певних умов прем'єр-міністр Великої Британії може виконувати домінуючу роль у Кабінеті міністрів, але у системі існують механізми, які перешкоджають проведенню односторонньої політики.

Також суттєвим чинником при формуванні зовнішньополітичної діяльності Британії є особисті якості прем'єр-міністра, що знаходиться при владі, його система поглядів і стиль керівництва.

Взаємовідносини з іншими державами є невід'ємною складовою будь-якої зовнішньополітичної діяльності країн на міжнародній арені. Щоб розвивати

²² Морозов А.М. Факторы формирования политики Великобритании в отношении ЕС: автореф. дис. к-та полит. наук. Москва, 2008. 256 с.

відносини з іншою державою, уряд повинен намагатися враховувати її інтереси при формуванні та веденні власної політики. Отже, перешкодою на шляху зближення з Європейським Союзом виступали «особливі відносини» зі Сполученими Штатами Америки. Важливість цього зовнішньополітичного чинника також велика, оскільки, підтримуючи міцні зв'язки із США, Велика Британія відчуває себе державою з глобальними інтересами.

Нині ЄС, пройшовши шлях від об'єднання шести членів до двадцяти семи, усе частіше стикається з проблемою узгодження позицій усіх його учасників. Перед Європейським Союзом стоїть необхідність шляхів розвитку і Сполучене Королівство, і його позиція з питання членства в Союзі, відіграє суттєву роль у цьому процесі.²³

Отже, членство Великої Британії в Європейському Союзі змінило її становище на міжнародній арені. Незважаючи на європейський напрям британської зовнішньої політики, статус «особливих відносин» із США дещо знизився. Попри охолодження, державам вдалось зберегти зв'язки і це виразилося у позиції Сполученого Королівства у ситуаціях різкого загострення відносин Вашингтона з неєвропейськими країнами. Ці дві країни, як і раніше, пов'язує спільність культури, мови та історії, тому у низці сфер їхній зв'язок залишається тіснішим, ніж відносини Великої Британії з континентальними партнерами.

Нова модель участі Великої Британії у системі міжнародних відносин визначається змістом не стільки Маастрихтського, скільки Лісабонського договору, найважливішими цілями якого є – створення валютного, економічного союзу та проведення Сполученим Королівством «загальноєвропейського курсу» зовнішньої політики й безпеки.

Яньшина І. В. зазначає, що при всій важливості політичних питань, а також військової сфери, головною областю інтересів Сполученого Королівства у Європі залишається економіка. Це доводять події кризи єврозони із загрозою

²³ Грубінко, А. В. Участь Великої Британії у зовнішній політиці і політиці безпеки ЄС: теоретико-концептуальний вимір [Електронний ресурс] / А. В. Грубінко // Молодий вчений. – 2015. – № 2 (17), ч. 1. – С. 12-16.

виходу з неї деяких країн, що спричинило зростання «євроскептицизму» у Великій Британії.²⁴

Європейський Союз представляється зовнішнім фактором у питанні про роль Великої Британії у Європі і саме тому загальноєвропейські інтереси не представляються першорядними. У більшості випадків громадяни і влада Сполученого Королівства протиставляють Лондон Брюсселю як політичний центр, куди національні уряди делегували свої повноваження. Тим не менш, національний парламент і уряд є для британських громадян основним рівнем прийняття рішень.

Упродовж усього періоду участі Британії в інтеграційному об'єднанні вона поділяла європейську ідею, але не завжди підтримувала те, як вона реалізується на практиці. Підхід Великої Британії завжди був вельми раціональним: отримувати від участі в інтеграційному проекті усілякі вигоди і блага, але нести обмежену відповідальність за подальше просування об'єднання та його реформування.

Британське суспільство переконане, що Європейський Союз повинен насамперед відповідати інтересам країни. Крім того, громадянам і політичним лідерам Великої Британії важливо, щоби їхню країну сприймали не просто як частину ЄС або Регіон, обмежений рамками європейських структур. Єдина Європа, на думку Великої Британії, повинна представляти групу регіонів-політичних, економічних і соціальних акторів.

А втім, вступ до Європейського Економічного Співтовариства був головною зовнішньополітичною проблемою Великої Британії. Нездатність правлячих кіл правильно оцінити процес західноєвропейської інтеграції на її початковому етапі вважається одним із найбільших провалів британської зовнішньої політики.

Західноєвропейська інтеграція серйозно відбилася на ролі Великої Британії і її впливі на європейські справи, а, отже, ці наслідки не були подолані

²⁴ Яньшина И.В. Политика Великобритании в вопросе европейской интеграции в сфере Лиссабонских соглашений: автореф. дис. к-та истор. наук. Москва, 2013. 309 с.

й після її вступу до Європейської економічної спільноти. Керуючись сформульованою Черчиллем доктриною «трьох кіл», спираючись на так звану стерлінгову зону, систему імперських преференцій та відчутний політичний вплив у колоніях, а також «особливі відносини» зі Сполученими Штатами, які Великої Британії прагнула всіляко зміцнити, вона втратила можливість, приєднавшись до процесу західноєвропейської інтеграції на початковому його етапі, не тільки впливати на формування структур «Спільного ринку» у сторону обліку власних британських інтересів, а й грати у співтоваристві, а також у Європі керівну роль.²⁵

Як наслідок ці структури й політика спільноти набули певну антибританську спрямованість, створивши на десятиліття вперед серйозну проблему для британської дипломатії. Таким чином, на початковому етапі політики поглиблення процесів інтеграції у Європі йшлося переважно про економічну інтеграцію, а от усі інші сфери – політична, валютна, військова – повинні були стати предметом розгляду в майбутньому.

Найбільші труднощі у двосторонніх відносинах Сполученого Королівства та Європейського Союзу були пов'язані із західноєвропейським інтеграційним процесом. Але все ж Велика Британія змогла глибоко інтегруватись у структури ЄС під час перебування у ньому і саме тоді перспектива розширень єврозони викликала у Лондона певну тривогу. З одного боку, уряд виступав за гнучкий підхід до Євробудівництва загалом, особливо у соціальній сфері, а також у питанні введення єдиної валюти. З іншого – офіційне визнання положення про фактично різнорівневу інтеграцію дало змогу уряду держави якісно прискорити цей процес, що, так само, створювало небезпеку зменшення впливу Лондона або втрату його позицій у Європі.

Варто зазначити, що у Великої Британії завжди лідирували скептичні настрої щодо європейської інтеграції, а також щодо єдиних європейських проектів та функціонуванню органів Європейського Союзу, однак, причиною

²⁵ Капитонова Н.К., Романова Е.В. История внешней политики Великобритании: учебник. М.: Международные отношения, 2016. – 840 с

цього є не тільки внутрішні особливості розвитку британського суспільства або боротьба євроскептичних і євроентузіастських настроїв. В основному причини мають зовнішній характер – розвинений бюрократизм системи, слабкість зворотного зв'язку наддержавних інститутів із населенням європейських країн.

Політична верхівка Лондона вже на початку ХХІ ст. дійшла до висновку, що без участі у валютній та економічній політиці Союзу неможливо позиціонувати себе лідером у ЄС і впливати на формування його фінансової політики. Особливі умови участі Великої Британії у Союзі унеможливлювали активну участь у інтеграційних процесах, ставлячи під сумнів претензії на лідерство.

У сфері безпеки, починаючи з 2000-х років Велика Британія наголошувала на положеннях про загальну зовнішню політику та політику щодо безпеки, проте, у той же час, була проти єдиної політики. Упродовж періоду прем'єрства Т. Блера²⁶ особлива увага приділялася питанню щодо проблем у відносинах Сполученого Королівства і Європейського Союзу та, зокрема, участі країни у єдиній європейській валюті. Хвилю нових ризиків та загроз для Великої Британії викликало чергове розширення Європейського Союзу 2004 року, яке призвело до збільшення кількості дешевої робочої сили, що також стало проблемою у двосторонніх відносинах.

Ще одним не менш важливим проблемним питанням цього періоду стало прийняття загальної Конституції для країн-членів ЄС. Європейська ідея опинилась у глухому куті – це стало очевидним після неприйняття шляхом голосування Європейської Конституції у Нідерландах та у Франції весною 2005-го року. У результаті Лондон був змушений йти на серйозні поступки та на саміті у Брюсселі було прийнято збільшення внеску на 1.5 млрд. євро щорічно, проте згодом внесок був скорочений до 1 млрд. ф. ст. на рік.²⁷

²⁶ Bulmer S. New Labour and the European Union 1997-2007 URL: https://www.swp-berlin.org/publications/products/arbeitspapiere/bulmer_KS.pdf

²⁷ Blair T. A Journey. London, 2010. – 154 p

«У 2001-2007 рр. політика Сполученого Королівства на європейському напрямку втрачає динамізм унаслідок принципового конфлікту інтересів між Великою Британією й лідируючим франко-німецьким союзом з питання щодо інституційної реформи ЄС».²⁸

У червні 2007 р. після відставки Блера, новим прем'єр-міністром було обрано Гордона Брауна, який був відомий тим, що був прихильником приєднання до єврозони. Фактично він і прийняв та продовжив попередньо обраний курс у ЄС. Відношення уряду Брауна та самого прем'єра полягало у тому, що вони вважали, що реформи повинні охопити всю структуру Союзу, а також його бюджетну політику та політику у сфері торгівлі. Водночас Браун негативно сприймав ідею становлення загальної податкової політики ЄС.

Як підкреслює Федоров К.М.: «Під час підписання Лісабонського договору у 2007 році Брауну вдалося зберегти для Великої Британії особливий статус – право вето у деяких важливих сферах, контроль за якими вона не бажає передавати Брюсселю, зокрема, у питаннях оборони й зовнішньої політики, зміни основного договору, який визначає майбутнє ЄС, у питаннях оподаткування, соціальної політики, кордонів, а також права».²⁹

Незважаючи на те, що Лісабонський договір вступив у силу вже у грудні 2009 року, пошук компромісів для всіх учасників ЄС затягнувся на кілька років. Британія переймалася тим, що договір – це занадто категоричний крок до європейського федералізму. Окрім цього, Британії вдалося відмовитися і від прийняття Хартії ЄС з прав людини шляхом відмови від участі у механізмі євро та Шенгенському просторі.

Суттєві зміни щодо позиції Великої Британії по відношенню до Європейського Союзу відбулися у травні 2010 року, коли коаліція у складі консерваторів та ліберал-демократів отримали владу в країні, а крісло прем'єр міністра дісталось лідеру Консервативної партії Великої Британії Д. Кемерону.

²⁸ Валуев А.В. Основные итоги внешней политики правительств «новых» лейбористов в Великобритании // ПОЛИТЭК. 2010. – 350 с.

²⁹ Федоров К.М. К вопросу о внешнеполитическом курсе Великобритании в период премьерства Гордона Брауна // Власть. 2012. – №4. С. 12-17

Євроскептицизм почав домінувати у політичних поглядах правлячої еліти. Відтоді у британо-європейських відносинах почалося загострення протиріч.

На думку А.Г. Дев'яткіної «привабливість європейської інтеграції серйозно похитнулася у період світової фінансової кризи 2008-2009 рр., оскільки держави-члени ЄС так і не змогли виробити єдиного підходу до вирішення соціально-економічних проблем. Для Великої Британії ситуація ускладнювалася тим, що правляча Консервативна партія і Партія ліберальних демократів мають відмінні погляди на подолання кризи й подальшу євроінтеграцію».³⁰

Протягом першої половини року діяльності коаліційного уряду, Велика Британія підтримувала нові ініціативи Європейського Союзу, наприклад, у сфері внутрішніх справ, але у той же час уряд відхиляв ті, які його не влаштовували, одна із них у сфері переміщення людей. До ініціатив, які були підтримані Лондоном, також можна віднести створення у ЄС спеціалізованої структури, головне завдання якої полягало у виявленні ризиків фінансової стабільності та ряд інших завдань.

Щодо ініціатив, які були різко відхилені Лондоном була й та, яка була озвучена у Брюсселі 2010-го року, а саме введення правила щодо затвердження бюджетів країн-учасників у ЄС ще до їх затвердження парламентами цих країн, а також Сполученим Королівством було не підтримано ідею щодо єдиних правил ведення фінансових операцій.

Наступний етап напруження у взаємовідносинах Лондона і Брюсселя почався у 2011-му році через відмову Великої Британії від участі у самітах єврозони. Цього ж року Д. Кемерон накладає вето на новий договір щодо фінансової політики.³¹ Такий крок прем'єр-міністра зумовив формування нової фракції євроскептиків у Європейському парламенті.

³⁰ Дев'яткіна А.Г. Політика Великої Британії щодо Європейського Союзу// Актуальні проблеми сучасних міжнародних відносин. 2015. - №5. С. 20-29

³¹ Європейський напрямок у зовнішній політиці Великої Британії через аналіз діяльності її лідерів у XXI столітті [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2018.29.140794>.

Ізоляція Лондона практично підтвердилася на січневому надзвичайному саміті ЄС у 2012 році, після застосування їм вето щодо Бюджетного пакту, у процесі якого останній був прийнятий у форматі єврозони за участю інших країн «Великого Союзу».

Під час саміту Європейського Союзу 23 листопада 2012 року не вдалося досягти компромісу та прийняти рішення, а вже на саміті який відбувся у грудні того ж року Кемерон відверто підтвердив намір залишитися поза Банківського союзу. Такі напружені відносини між Великою Британією та партнерами у ЄС, зумовлені різними поглядами щодо подальшого розвитку, а також криза єврозони, спонукали до чергової хвилі зростання євроскептичних настроїв у країні.

Британське керівництво, зважаючи на всі обставини, було змушене прийняти ці євроскептичні позиції. Протягом цього періоду було прийнято рішення відмовитися від нових інтеграційних зусиль на користь збереження національної валюти та суверенітету парламенту. Уряд Кемерона був занепокоєний балансом між національним та наднаціональним рівнем влади та поставив перед собою завдання – повернути частину національного суверенітету, який пожертвував на користь ЄС попередній лейбористський уряд.

Ще однією проблемою у відносинах Великої Британії та ЄС стала міграційна політика. У 2012 році Д. Кемерон, виступаючи на щорічній нараді, а саме Конфедерації британської промисловості, заявив про необхідність контролю за імміграцією і про те, що він розглядає введення «квот» або «обмежень» на в'їзд у країну з інших європейських країн.³²

З погляду керівних органів ЄС така політика неприпустима через те, що Велика Британія зобов'язана дотримуватися загальноєвропейської імміграційної політики. Канцлер Німеччини А. Меркель неодноразово заявляла, що не піде на компроміс у питанні вільного переміщення, яке вона вважає одним з ключових принципів європейської інтеграції. До того ж, вона дала зрозуміти, що готова до

³² Каргашина К.В. Проблема выхода Великобритании из ЕС: причины и ключевые противоречия // Актуальные проблемы современных международных отношений. 2017. – №5. С. 29-38

небажаних наслідків, а саме до виходу Сполученого Королівства зі складу ЄС, якщо британський прем'єр-міністр введе обмеження на свободу пересувань.³³

Прем'єр-міністром Д. Кемероном у лютому 2013 року було запропоновано провести референдум з питання про вихід з ЄС не пізніше 2017 року у випадку якщо Консервативна партія у результаті виборів у 2015 році здобуде перемогу та очолить уряд. Прем'єр наголошував на тому, що в інтересах Британії залишитися у складі ЄС, але при умови реформування організації.

Розбіжності між Великою Британією й партнерами по Європейському Союзу проявилися з питання бюджету ЄС і розміру внеску Сполученого Королівства. У листопаді 2014 року розгорівся скандал через вимоги Єврокомісії збільшити бюджетний внесок Великої Британії на 2,1 млрд. євро.³⁴ У результаті сторони досягли компромісу і додатковий платіж був зменшений удвічі.

Європейський Союз планував розпочати новий етап інтеграції, що передбачав розробку єдиної економічної політики і створення загального економічного уряду країн єврозони. Велика Британія ж воліла залишити всі відповідні повноваження у компетенції свого парламенту.

Після перемоги консерваторів на виборах до парламенту у травні 2015 року Д. Кемерон підтвердив намір провести референдум у 2017 році. Конкретної дати він не оголосив, але найбільш ймовірними термінами проведення називалися травень і вересень 2017 року.³⁵

10 листопада 2015 року прем'єр-міністр Великої Британії Д. Кемерон направив голові Європейської ради Д. Туску лист, що містив низку умов, дотримуючись яких країна залишиться у складі ЄС.

Пропозиції Кемерона щодо реформи ЄС стосувалися чотирьох блоків тем: економіка, конкурентоспроможність, питання посилення суверенітету Великої Британії та проблеми імміграції. Сполучене Королівство вимагало гарантій того,

³³ Каргашина К.В. Проблема выхода Великобритании из ЕС: причины и ключевые противоречия // Актуальные проблемы современных международных отношений. 2017. – №5. С. 29-38

³⁴ UK told to pay £1.7bn extra to European Union budget//BBC News. URL: <https://www.bbc.com/news/business-29751124>

³⁵ The UK's EU referendum: Everything you need to know // BBC News, URL: <http://www.bbc.com/news/uk-politics32810887>

що заходи з розвитку фінансового Союзу не будуть застосовуватися до не членів єврозони. У цілях посилення конкурентоспроможності, Британія пропонувала поставити мету з розширення єдиного ринку і скорочення надмірного регулювання.

У питанні міграції особливо підкреслювалась необхідність посилення правил доступу мігрантів з інших країн ЄС до британських робітників і соціальних гарантій, надаючи доступ до пакету благ тільки після закінчення чотирьох років з того моменту, як мігранти стали резидентами Великої Британії.³⁶

У рамках розширення свого суверенітету Велика Британія наполягала на своїй відмові від підтримки одного з ключових європейських проєктів створення тісного союзу народів Європи, оскільки не планувала бути втягнутою у процес подальшої політичної інтеграції. Д. Кемерон виступав за розширення повноважень парламентів, надання їм беззастережного права блокувати законодавство ЄС.³⁷

Д. Кемерон підкреслював, що Велика Британія буде перешкоджати будь-яким крокам у напрямку створення європейської армії, а також він бажає звільнити британські поліцейські сили від втручання ЄС.

1.2 Причини та передумови Брекзиту

У зовнішній політиці Великої Британії європейський напрям тривалий період часу був досить важливим та одним із найголовніших, проте йому ніколи не надавалась роль життєвоважливого напрямку. Британія, загалом, розділяла європейську ідею, але впродовж усієї участі в інтеграційному об'єднанні вона не до кінця була згодна з тим, як ця ідея втілюється на практиці.

Історія Великої Британії відрізняється від історії її європейських сусідів. Її статус як нескореної острівної країни, її довгі традиції парламентської демократії

³⁶ Погорельский А.В. Особенности политики Великобритании в отношении Европейского Союза // Научный Вестник Воронежского государственного архитектурно-строительного университета. 2016. – №2. С. 162-167

³⁷ A new settlement for the United Kingdom in a reformed European Union // The UK Government. URL: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/475679/Donald_Tusk_letter.pdf

та глибоке вкорінене відчуття здатності піклуватися про себе, відрізняють її від інших європейських країн. Це можна охарактеризувати тим, що вона ніколи не була так прихильна до європейського ідеалу. Вона приєдналася 1973 року, скоріше тому, що, здавалося, не було іншого виходу окрім приєднання до тоді більш процвітаючих західноєвропейських демократій. Протягом десятиліть британський політичний клас і ЗМІ вели ігри проти Європейського Союзу. Вигадані історії про жахи ЄС розміщувались на перших сторінках бульварних газет, що також було правдою. Під час чотиримісячного референдуму було важко ліквідувати вплив негативних повідомлень ЗМІ протягом 40 років. Британія – не єдина європейська країна, де політики домовляються про певні речі у Брюсселі, а потім повертаються додому і звинувачують Брюссель у прийнятті рішень. Але у Сполученому Королівстві гра йшла з набагато більшою інтенсивністю та у більшому масштабі, ніж в інших державах.

Протягом усього періоду перебування у Європейському інтеграційному об'єднанні Лондон прагнув до того, щоби зберегти найбільшу самостійність за всіма політичними та економічними проблемами.

Зокрема, Британія не приєдналася до найважливіших інтеграційних проектів. Вона відмовилася підписувати Шенгенську угоду³⁸ в 1995 році про скасування візового контролю на кордонах між країнами і введенню єдиної валюти Євро в 1999 році.

Ще одним помітним актом Великої Британії, який також відіграв значну роль у результатах референдуму, було рішення уряду Блера у 2003 році надати повне право на свободу пересування всім державам, які приєдналися до 2004 року. Як наслідок, 1 січня 2004 року Велика Британія, а також Ірландія, поширила повне вільне пересування на всі 10 держав, які приєдналися з Центральної та Східної Європи, країн Балтії, Кіпру та Мальти. Усі інші західноєвропейські держави-члени, окрім Швеції, зберегли за Договором право призупинити повне вільне пересування працівників на сім років. Оскільки

³⁸ Peers S. The UK and Schengen system// University of Essex. URL: <https://ukandeu.ac.uk/the-uk-and-the-schengen-system/>

Велика Британія, Ірландія та Швеція були єдиними трьома державами, які забезпечили повне вільне пересування, кількість людей, які шукають роботу в Сполученому Королівстві з країн ЦСЄ та Балтії, значно зросла. Зрозуміло, що це було рішення Великої Британії не використати своїх прав за Договором для обмеження свободи пересування. Проте під час кампанії референдуму в ЄС учасникам кампанії було неважко прив'язати зростання кількості робітників у Великій Британії до ЄС, а не до британського уряду.³⁹

Оскільки приплив був посилений економічною кризою, єврозона не змогла забезпечити зростання серед своїх 19 членів. Британська економіка швидко відновилася після кризи так, як Велика Британія контролювала свою власну валюту та борг і могла використати ефективні фіскальні стабілізатори. Однак потім Лондон виявив, що через пристрасть єврозони до жорсткої фіскальної економічної політики Британія також діяла як амортизатор зайнятості для Франкфурта.

Можна вважати, що основним чинником, який спричинив голосування за вихід, був переїзд величезної кількості людей до Сполученого Королівства із країн Центральної та Східної Європи, а також з регіонів Південної Європи. Помітним було те, що у деяких частинах країни таких, як Лондон і великі міста, де довгий час існували іноземні громади, британці ставилися до імміграції набагато спокійніше і активно голосували за те, щоб залишитися у Союзі. Однак у тих частинах країни, де нещодавно спостерігався сплеск нових іноземних працівників, вони рішуче проголосували за вихід. Голосування за вихід також зросло у тих частинах країни, де було дуже мало нової або історичної імміграції, але де виборці побоювалися, що імміграція також може незабаром прибути в їхні райони.⁴⁰

³⁹Riley A. Brexit: Causes and Consequences. URL: https://www.cidob.org/publicaciones/serie_de_publicacion/notes_internacionales/n1_159/brexit-causes_and-consequences

⁴⁰ Brexit and the Impact of Immigration on the UK// Center for economic performance. – 2016. – URL: <https://cep.lse.ac.uk/pubs/download/brexit05.pdf>.

Професор Пол Вайтлі з Ессекського університету дає відповіді на питання про причини виходу Сполученого Королівства, зазначаючи те, що членство у Європейському Союзі не дало результатів. Професор говорить про дані, які показали, що за останнє десятиліття у ставленні до Європейського Союзу були величезні розбіжності. Загальна картина полягає у тому, що люди підтримували членство, якщо вважали, що воно дає те, чого вони хочуть – процвітаючу економіку, захист від злочинності та тероризму, контроль над імміграцією та ефективні державні послуги. Якщо вони не відчували, що членство допомогло досягти цих речей, або, що ще гірше, завадило британському уряду забезпечити їх, вони виступали проти членства. Багато з них відчували себе «залишеними» через зміни у суспільстві та економіці.⁴¹

Пол Вайтлі також зазначає рецесію 2008 року. Нездатність Британії ефективно відновитися після найгіршої рецесії за понад 70 років забарвлювала весь фон референдуму, через що багато людей відчували себе незадоволеними з приводу цього.

Наступним чинником, який викликав незадоволення у британського населення став крах влади на Близькому Сході. Серія протестів, демонстрацій, заворушень, переворотів і громадянських воєн, що розпочалася у 2010 році на Близькому Сході та в Північній Африці і стала відома як арабська весна, породила нові хвилі імміграції до Європи. Багато виборців прийшли до висновку, що не лише уряди Великої Британії неправильно вирішували це питання, а й Європейська комісія. «Ангела Меркель відкрила кордони Німеччини і, тим самим, порушила низку правил ЄС. Це лише посилює погляди на імміграцію в інших країнах ЄС та Великої Британії. Люди відчували, що втратили контроль над цим, і, як наслідок, закралися страх і тривога».⁴²

Та й загалом, вважають, що в управлінні своєю економікою ЄС обрав жорстку економію, що призвело до значних проблем для таких країн, як Греція

⁴¹ Insight: Why Britain really voted to leave the European Union. URL: <https://www.essex.ac.uk/research/showcase/why-britain-really-voted-to-leave-the-european-union>

⁴² Insight: Why Britain really voted to leave the European Union. URL: <https://www.essex.ac.uk/research/showcase/why-britain-really-voted-to-leave-the-european-union>

та Італія.⁴³ До прикладу Федеральна резервна система Америки допомогла відновити економіку, починаючи з 2010 року. На відміну від цього, Європейський центральний банк вирішив підвищити процентні ставки, політика скорочення, у 2011 році. У результаті, у той час, як економіка США почала одужувати, єврозона зазнавала подвійної рецесії. Тому, жорстка економія не спрацювала, а, відповідно, затримала економічне відновлення, як в Європі, так і в Британії та стимулювала євроскептицизм.

Бажан А.І. у своїй роботі виділяє конкуренцію як ще одну причину Брекзиту. Він зазначає, що хронічний дефіцит торговельного балансу Великої Британії з Європейським Союзом загалом робить не вигідною для країни участь у спільному ринку. Сполучене Королівство не унікальне у цьому питанні, адже негативний баланс у внутрішньорегіональній торгівлі властивий і ряду інших країн об'єднання.⁴⁴

Єдиний економічний простір, який створили з метою забезпечити вільний рух товарів, послуг, капіталів та робочої сили, означає появу умов відкритої конкурентної боротьби. Як вважається конкуренція є рушійною силою і певним двигуном прогресу, але з іншого боку вона може негативно позначатися на розвитку окремих держав, перешкоджати їх економічному зростанню, збільшувати безробіття.

У результаті конкурентна боротьба між підприємствами та організаціями на загальному ринку, так чи інакше, перетворюється на певну форму економічної війни між країнами. Програш у війні обертається їм дефіцитом торгового балансу і поточних рахунків. Від цього страждають їхні державні бюджети, зростає державний борг та заборгованість місцевих підприємств та організацій, деградує соціальна інфраструктура, яку стає все важче утримувати у колишніх масштабах.

⁴³ Austerity: a failed experiment on the people of Europe//NCBI. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4952125/>

⁴⁴ Бажан. А.І. Конкуренция как причина брекзита. В сборнике: Экономические аспекты Брекзита Сер. "Доклады Института Европы" Москва, 2017. С. 26-34.

Групування у Таблиці 1 виконане на основі особливостей динаміки участі відповідних країн у внутрішньорегіональному експорті, про що свідчать дані про зміну частки їхнього експорту у період з 2004 по 2015 роки. Таблиця, крім того, містить дані про частку імпорту окремих країн у загальному імпорті товарів, вироблених у ЄС, а також величини сальдо їх торговельного балансу, що формується у взаєминах з іншими державами об'єднання, яке також є одним із критеріїв групування.

Таблиця 1

Частка (у %) експорту (Е) та імпорту (І) країн ЄС у загальному внутрішньорегіональному експорті та імпорті, а також сальдо (С) торгового балансу (у млрд євро)

Роки	2004			2007			2011			2015		
Країни	Е	І	С	Е	І	С	Е	І	С	Е	І	С
ЄС (28 країн)	100	100	77,3	100	100	68,4	100	100	68,0	100	100	90,1
Франція	11,5	13,1	-23,5	10,0	12,3	-52,1	9,3	12,7	-87,2	8,7	11,8	-84,3
Швеція	2,8	2,9	0,3	2,8	3,0	-4,0	2,7	3,1	-11,4	2,4	2,9	-13,1
Велика Британія	7,9	10,6	-47,7	7,0	9,6	-63,5	6,5	8,6	-52,9	6,0	10,2	-118,2
Бельгія	9,1	8,3	23,0	8,9	8,1	27,5	8,7	8,2	19,0	8,4	7,1	46,0
Данія	2,1	1,9	5,0	2,0	2,0	0,8	1,9	1,8	4,1	1,8	1,8	-0,7
Італія	8,5	8,9	-0,8	8,4	8,3	8,1	7,5	7,9	-4,3	7,4	7,2	11,5
Ірландія	2,5	1,6	20,3	2,1	1,6	13,5	1,8	1,2	18,9	1,9	1,5	14,6
Німеччина	22,7	18,8	96,1	23,4	19,1	128,6	22,3	20,8	57,5	22,6	20,9	72,4
Нідерланди	11,0	6,8	93,2	11,7	6,8	137,5	13,1	7,2	170,2	12,6	7,0	178,1
Чехія	2,3	2,2	3,4	2,9	2,6	7,5	3,5	3,0	16,0	3,7	3,3	21,2
Польща	2,3	2,7	-5,7	3,0	3,4	-7,7	3,8	3,8	0,1	4,6	4,1	18,5
Угорщина	1,8	1,7	4,2	2,1	1,9	7,3	2,2	1,9	11,1	2,4	2,1	8,7
Словаччина	0,9	0,9	0,5	1,4	1,3	4,2	1,7	1,5	6,7	1,9	1,8	6,0

Джерело: Євростат.⁴⁵

⁴⁵ Eurostat URL: <https://ec.europa.eu/eurostat>

Загалом показники таблиці дозволяють оцінити динаміку конкурентної позиції окремих країн на спільному ринку Європейського Союзу (на основі даних про зміни частки експорту) та на власних національних ринках (за показниками частки імпорту), а також зробити висновки щодо результатів внутрішньорегіональної торгової взаємодії.

Варто виділити несприятливу взаємодію Великої Британії, Франції та Швеції. Особливість цієї групи у тому, що її частка у загальному внутрішньорегіональному експорті у зазначений період значно скоротилася, тоді як частка в імпорті збільшилася. У результаті їх баланс у торгівлі з ЄС загалом зводився з дефіцитом, що дедалі зростає. У 2015 р. дефіцит торговельного балансу Британії, зокрема, сягнув 118,2 млрд євро, Франції – 84,3 млрд євро. Порівняно, інші країни ЄС мають переважно позитивний торговельний баланс у межах торгової взаємодії ЄС.

Бажан А.І., досліджуючи конкуренцію у ЄС звертає увагу на те, що деякі з європейських країн не витримують відкритої конкуренції, поступаючись своїми позиціями на загальному ринку. У цьому одна з причин відцентрових тенденцій, що підривають основи Європейського Союзу. Капітал, локалізований у Британії, програє конкуренцію на спільному ринку, країна втрачає фінансові ресурси через дефіцит торгового балансу. На цій основі виникає бажання вдатися до допомоги держави, пом'якшивши удари конкурентів за допомогою тарифних та нетарифних обмежень, тобто шляхом відторгнення принципів, на яких будується ЄС.⁴⁶

У Великій Британії було багато розбіжностей з партнерами з ЄС. Адже, Сполучене Королівство має впливові соціальні та політичні сили, які виступають проти вступу країни до Європейського Союзу, оскільки це тягне за собою додаткові фінансові витрати та обмежує національний суверенітет, тим самим посилюючи цю ситуацію. Ситуація, що виникла, супроводжувалася заявами партій та національних лідерів із закликом переглянути відносини та баланс сил

⁴⁶ Бажан. А.И. Конкуренция как причина брекзита. В сборнике: Экономические аспекты Брекзита Сер. "Доклады Института Европы" Москва, 2017. С. 26-34.

між Брюсселем та Лондоном. Їхні основні цілі – вихід із Хартії ЄС, внесення змін до законодавства ЄС щодо зайнятості, реформування Спільної сільськогосподарської політики та обмеження юрисдикції Європейського суду.

В інтересах захисту фінансового сектору Великої Британії Девід Кемерон став першим прем'єр-міністром Сполученого Королівства, який наклав вето на угоду з ЄС у 2011 році.⁴⁷ На початку 2013 року він виступив з довгоочікуваною промовою, в якій окреслив виклики, які стоять перед Європою, і пообіцяв переглянути членство в Європейському Союзі, якщо його Консервативна партія отримає більшість на наступних загальних виборах. У той же час, серед британського електорату зросла підтримка Партії незалежності Сполученого Королівства (UKIP) та її жорсткої позиції проти ЄС.

На тлі економічних заворушень у єврозоні та триваючої міграційної кризи, Партія незалежності Сполученого Королівства та інші прихильники можливого виходу Великої Британії з ЄС або Brexit зросли. Після перемоги на переобранні у травні 2015 року Кемерон приступив до переговорів про відносини Сполученого Королівства та ЄС, включаючи зміни у виплаті допомоги мігрантам, фінансові гарантії та способи для Британії як блокувати правила ЄС. У лютому 2016 року він оголосив результати цих переговорів і призначив 23 червня датою обіцяного референдуму.⁴⁸

Неодноразові обіцянки референдуму ЄС протягом усієї британської історії ґрунтуються на двох проблемах. По-перше, те, що членство у ЄС було занадто обмежувальним для Великої Британії, тут вона сприймається як більш вільно торговельний і глобально орієнтований гравець. А по-друге, що членству бракувало народної підтримки. Це спонукає до утилітарного ставлення, а також до наративу, створеного Партією незалежності Сполученого Королівства, про те, що британський народ ніколи не отримав те, за що голосував у 1975 році. Поширеним аргументом у таборі євроскептиків було те, що Європейський Союз

⁴⁷ David Cameron blocks EU treaty with veto, casting Britain adrift in Europe // The Guardian URL : <https://www.theguardian.com/world/2011/dec/09/david-cameron-blocks-eu-treaty>

⁴⁸ EU referendum to take place on 23 June, David Cameron confirms // The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2016/feb/20/cameron-set-to-name-eu-referendum-date-after-cabinet-meeting>

розвивався поза контролем Великої Британії і особливо британців. У той же час криза мігрантів відразу після кризи в єврозоні не сприяла тому, щоб ЄС виглядав краще в очах британської громадськості. У лютому 2016 року було оголошено про проведення референдуму щодо членства Великої Британії 23 червня того ж року. Після запеклої кампанії за Європу і переважно проти неї виграли на референдумі 51,9 % ті, хто підтримував «вихід», проти становило 48,1 %.⁴⁹

Голосування з референдуму 2016 року було опубліковано у звіті NatCen.⁵⁰ Аналізуючи ці дані з голосування зауважимо те, що найбільше голосів за те щоб залишитись в ЄС було серед жінок, ніж серед чоловіків і було набагато більш поширеним серед молодих людей, що відображало відмінності поколінь у євроскептицизмі. Існувала величезна різниця, заснована на досягненні освіти – ті, хто має кваліфікацію вищого рівня, найменш ймовірно проголосували за те, щоб залишитись; ті, хто не має кваліфікації, швидше за все, проголосували за вихід. Голосування проти виходу було вищим серед тих, хто має низькі доходи, і серед тих, хто орендує житло у державному секторі. Менш заможні та економічно незахищені, швидше за все, голосували проти ЄС.

На питання хто ж має намір голосувати за вихід Великої Британії з Європейського Союзу журнал The Economist⁵¹ 2016 року вивів середнє значення на основі кількох опитувань громадської думки. Результати цього дослідження зображенні на рисунку 1.1

⁴⁹ United Kingdom Votes to Leave European Union // ABC News. URL: <https://abcnews.go.com/International/united-kingdom-votes-leave-european-union-latest-numbers/story?id=40094587>

⁵⁰ Swales K. Understanding the Leave vote // NatCen Social Research. URL: https://natcen.ac.uk/media/1319222/natcen_brexplanations-report-final-web2.pdf

⁵¹ The Economist's "Brexit" poll-tracker // The Economist. URL: <https://www.economist.com/graphic-detail/2016/06/23/the-economists-brexit-poll-tracker>

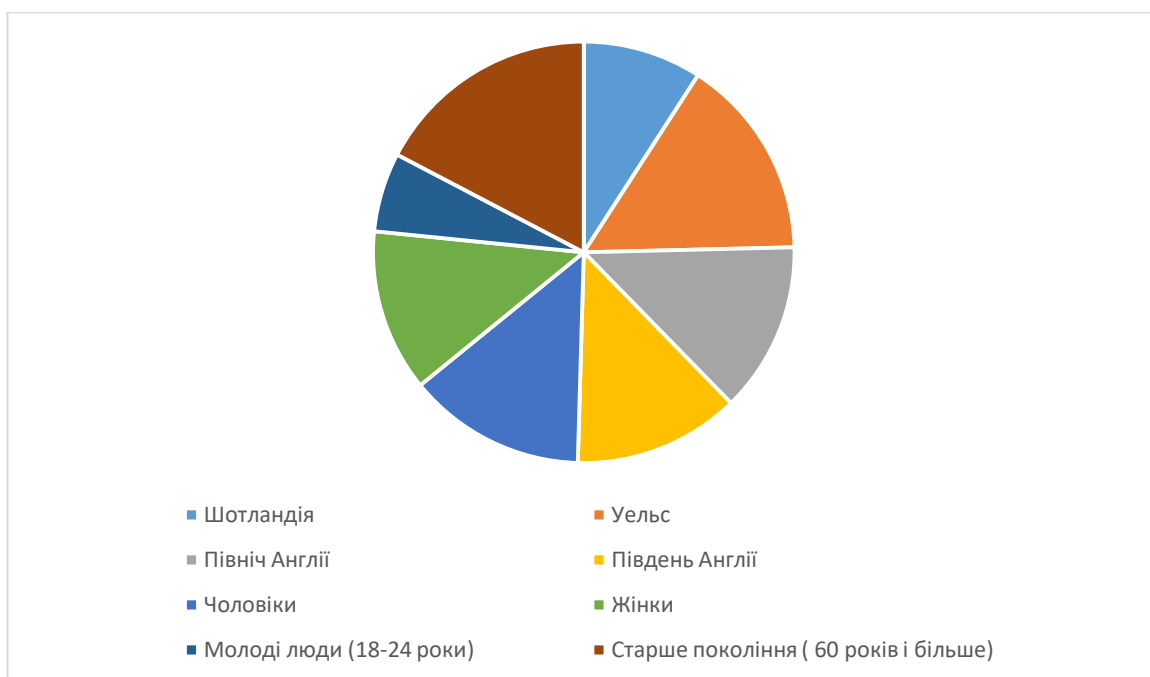

Рис.1.1. Опитування щодо виходу Сполученого Королівства з ЄС

У 2016 році лише 36% прихильників лейбористів проголосували за вихід, як і 26% прихильників Ліберальних демократів, 21% прихильників Партії зелених і 26% тих, хто виступає за інші менші партії.⁵²

Дані громадської думки від журналу The Economist⁵³ демонструють незаперечне лідерство прихильників партії незалежності Сполученого Королівства. Партія незалежності Сполученого Королівства є євроскептиками, які виступають за захист прав британців перед мігрантами. Партія була організована 1991 року та спиралася на націоналістів. У 2009 році її очолив ексцентричний Найджел Фараж, і UKIP почала нарощувати підтримку за рахунок білого робітничого класу. Партія виборола рейтинг, виступаючи за посилення контролю міграції, і на парламентських виборах 2015 року посіла третє місце, поступившись лише консерваторам та лейбористам.

На рисунку 1.2 відображенні дані громадської думки серед прихильників британських партій щодо питання Брекзиту.

⁵² No turning back: The 2019 General Election and the UK's new electoral geography // Onward. URL: <https://www.ukonward.com/wp-content/uploads/2020/12/noturningback.pdf>

⁵³ The Economist URL : <https://www.economist.com/>

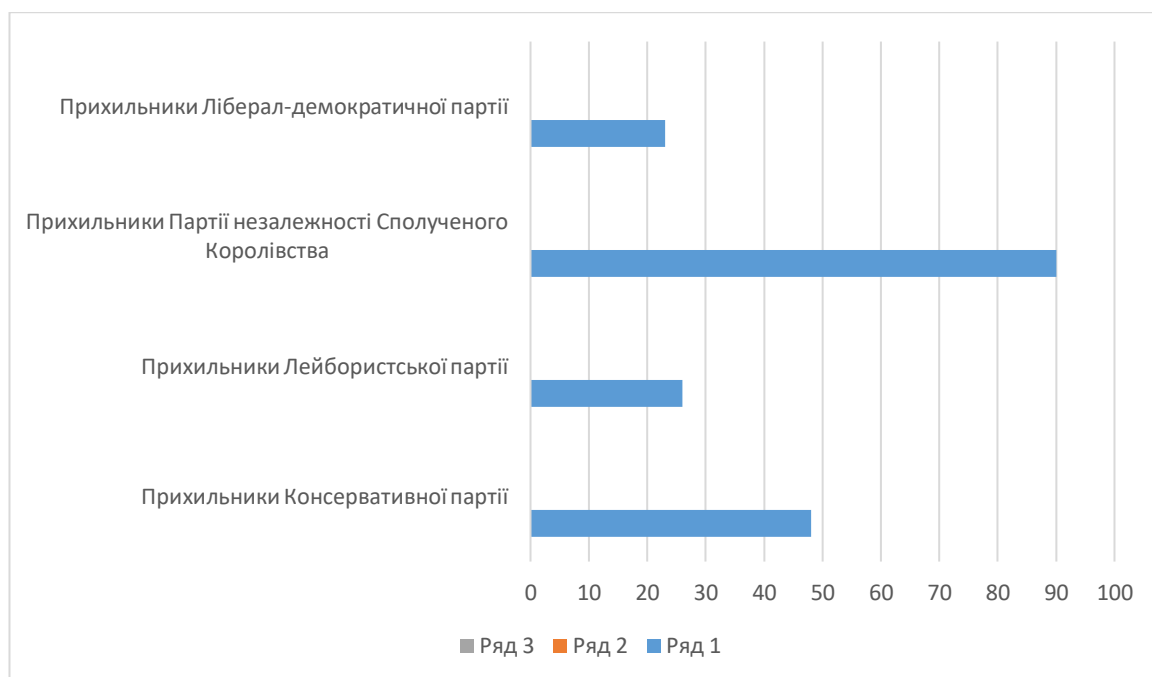

Рис.1.2. Опитування прихильників партій щодо виходу Британії з ЄС

Новий прем'єр-міністр Сполученого Королівства Тереза Мей заявила про те, що Велика Британія запустить процедуру виходу з Європейського Союзу до кінця березня 2017 року. Вона підтвердила терміни введення у дію статті 50 Лісабонського договору, яка покладе початок дворічному процесу відділення. Тереза Мей анонсувала скасування Акту про європейські спільноти 1972 року, який дозволив законодавству Європейського Союзу вступити у силу на території Сполученого Королівства.⁵⁴ Таким чином, Британія не мала наміру чекати до парламентських виборів у ФРН, які проходили у вересні 2017 року, для того щоб почати формальний процес виходу з Європейського Союзу.

Отже, серед ключових факторів Брекзиту виділяємо:

- історичний (зважаючи на географічне положення, економічну модель, національну традицію, Сполучене Королівство завжди займало «особливе» положення в Європейському Союзі. Крім того, як член Європейського Союзу, Сполучене Королівство не підтримувало багато ініціатив та проектів Брюсселя, не приєдналася до Шенгенської зони, зони євро не координує бюджетну та податкову політику з іншими країнами-членами ЄС, критикує наднаціональний

⁵⁴ Theresa May to trigger article 50 by end of March 2017 // The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2016/oct/01/theresa-may-to-propose-great-repeal-bill-to-unwind-eu-laws>

контроль над економікою, фінансами та правом, і звичайно є незадоволеність Британії галузевою політикою ЄС);

- геополітичний (Велика Британія завжди була морською державою у своїй історії, різко контрастуючи з європейським континентом, що й відображається у її політиці щодо західноєвропейської інтеграції);

- соціальний (протиріччя, викликані політикою ЄС щодо питання міграційної кризи);

- економічний (Велика Британія – друга за величиною (після ФРН) економіка Європейського Союзу. Вона займає друге місце за розміром вкладів у ВВП ЄС, що зображено на рисунку 1.3.

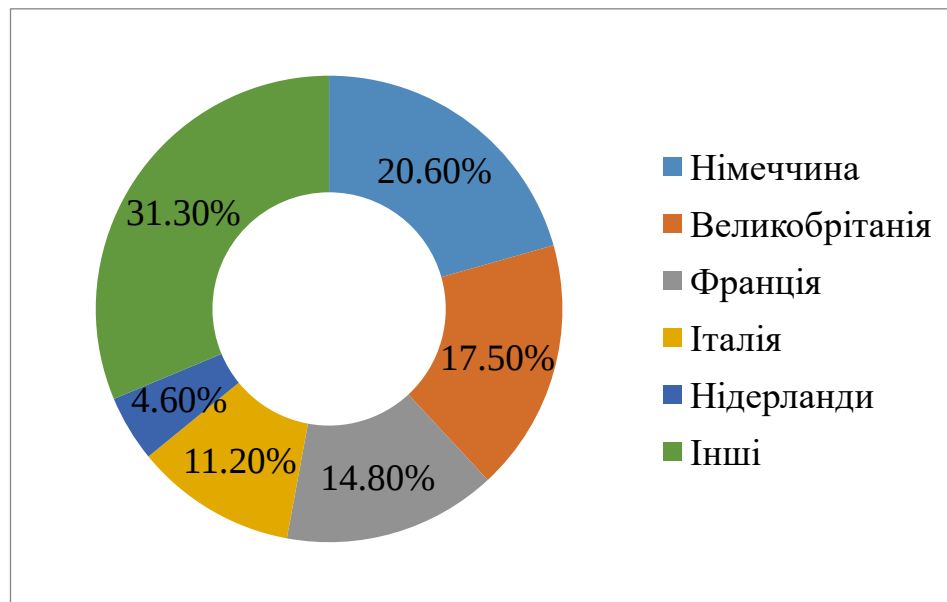

Рис. 1.3. Частки країн-членів у ВВП ЄС

Предбачалось, що вихід країни з Європейського Союзу матиме болісний вплив на прямі іноземні інвестиції, торгівлю з Європейським Союзом, імміграцію на британський ринок праці та бюджет ЄС. Крім того, внесок Великої Британії до бюджету ЄС більш ніж вдвічі перевищує витрати ЄС у країні, що шкодить економіці Сполученого Королівства (Див. Додаток 1);

- політичний (при владі у Великій Британії знаходяться прихильники виходу Британії з ЄС);

- зовнішньополітичний (очікувалось, що і Німеччина, і Франція проведуть загальні вибори у 2017 році. Позиція потенційних кандидатів у президенти Німеччини та Франції щодо майбутньої співпраці з Великою Британією також є вирішальним фактором.)

- національний, внутрішньополітичний (загалом йдеться про вибір Шотландії та Північної Ірландії, які проголосували за членство в ЄС);

- внутрішньополітичний (протягом усієї історії у британському суспільстві існував розкол на «євроскептиків» і «євроентузіастів», що також має значний вплив на ситуацію);

- демографічний (у Сполученому Королівстві проживає близько 13 % населення ЄС. Як стверджує ТАСС, 3,3 млн (які проживають у Великій Британії) громадян ЄС матимуть деякі труднощі після виходу Британії з Європейського Союзу, якщо їм не буде надано право залишитися в країні.⁵⁵⁾

Висновки до розділу 1

У підсумку, на формування європейської політики Великої Британії впливають історичні, економічні, політичні, культурні та інституційні чинники. Прикордонне географічне положення доповнюється консерватизмом політичних інститутів, амбітними планами у зовнішній політиці, іншим типом організації внутрішнього економічного простору, небажанням бачити посилення наднаціонального рівня. На позицію Британії щодо Європейського Союзу впливає й особистісний фактор.

Звичайно, у двосторонніх відносинах Лондона і Європейського Союзу були певні складнощі, які були спричинені й були наслідком відсутності у країни почуття спорідненості з єдиною Європою, тобто участь Великої Британії у цьому європейському інтеграційному процесі суперечила глобальним інтересам країни.

Британська позиція до країн континентальної Європи та наднаціональної структури, що трансформувалася у Європейський Союз, визначила відмінності в

⁵⁵ Рижков М. URL: <http://tass.UK/mezhdunarodnaya-panorama/4036805>

історії, культурі, умовах виходу з війни, а також в політичних традиціях. Національні інститути Великої Британії, на відмінність від її континентальних партнерів, довели свою ефективність, оскільки країна не зазнала ні поразки у війні, ні завоювання.

Політична еліта Сполученого Королівства була змушена зробити вибір на користь членства в Європейському Союзі, так як Велика Британія втратила свій статус світової держави і через це відбувся економічний спад в країні.

Однак, і після вступу до ЄЕС Британія продовжувала бойкотувати європейські інтеграційні ініціативи: не вступила до Шенгенської зони, не підписала Хартію ЄЕС про основні соціальні права, вийшла з механізму обмінних курсів Європейської валютної системи, ігнорувала вступ до зони євро, відмовлялась брати участь у створенні бюджетного союзу ЄС та Європейського банківського союзу і, нарешті, провела референдум про членство Британії в ЄС із відомими результатами.

До головних причин Брекзиту, які призвели до чергового піднесення євроскептичних настроїв у Сполученому Королівстві відносимо економічну кризу 2008-2009 років, міграційну кризу 2015 року та кризу єврозони в країні, а також конкуренцію на спільному ринку ЄС. Небажання повною мірою брати участь у процесі загальної західноєвропейської інтеграції можна назвати однією з головних причин Брекзиту.

Фінансово-економічні проблеми – це окремий блок причин, через які Британія не зберегла членство в ЄС. За даними Євростату, дефіцит торговельного балансу Сполученого Королівства у 2015 році становив 118,2 євро. Через негативний торговельний баланс Велика Британія щороку втрачала до мільярди фунтів. Цей факт, а також несправедливий розподіл загальноєвропейських доходів та перешкоджання самостійним торговим зносинам Британії з іншими країнами відіграли велику роль у зростанні євроскептичних настроїв у Сполученому Королівстві.

Не менш важливою причиною Брекзиту варто назвати той факт, що Європейський Союз вже не займає такого важливого становища на політичній та

економічній карті світу як раніше і можна припустити, що Британія вже не вважає членство в ЄС таким вигідним, як у середині ХХ століття, і воліє проводити власну незалежну політику, спираючись на національні цінності та свої економічні принципи, що відрізняються від європейських.

Також, слід відзначити такий зовнішньополітичний фактор, як «особливі відносини» з США. Значимість цього напрямку у британській політиці також велика, оскільки, підтримуючи тісні зв'язки з Сполученими Штатами, Велика Британія відчуває себе державою з глобальними інтересами. Проте, не дивлячись на те, що європейський напрямок у зовнішньополітичному векторі Лондону не завжди мав першорядне значення, ЄС залишається одним з головних партнерів і пріоритетів у зовнішній політиці Сполученого Королівства.

РОЗДІЛ 2. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН МІЖ ЄС ТА ВЕЛИКОЮ БРИТАНІЄЮ В УМОВАХ ТА ПІСЛЯ БРЕКЗИТУ

2.1. Основні положення Угоди про вихід Великої Британії з ЄС та відносини між сторонами під час перехідного періоду

Вихід Великої Британії зі складу Європейського Союзу – це важливий геополітичний процес, який знайшов своє відображення у світовій економіці. Брекзит не був детально продуманий і вирішений наперед – швидше за все, мінливість курсу європейської політики та різні уявлення про подальшу спільну співпрацю у складі Союзу змусили Велику Британію зробити такий крок.

Брекзит – один із найбільш яскравих результатів загострення протиріч серед прихильників та противників економічної інтеграції у різних сферах суспільства. Розкол у правлячих колах Британії щодо питання про ставлення до ЄС змусив прем'єр-міністра Д. Кемерона звернутися до форми прямої демократії – до референдуму – та винести складне питання на розгляд британців, запропонувавши їм просту відповідь: «Так» чи «Ні». Референдум розколов суспільство, породив гострі розбіжності та внутрішньополітичну нестабільність.⁵⁶

Говорячи про особливості положення Сполученого Королівства в ЄС варто згадати, що незаперечна заслуга Великої Британії полягає у тому, що саме вона направила проект європейської інтеграції у практичну площину. Як писалося раніше, британський політик У. Черчілль зумів спонукати Європу до конкретних дій, закликавши європейських лідерів до будівництва Сполучених Штатів Європи на основі чотирьох свобод, а саме:

- свобода слова;
- свобода віросповідання;
- свобода від потреби (забезпечення миру та здоров'я);

⁵⁶ Бонтуш І. ЄС без Великобританії: нова форма співпраці чи розпад союзу? URL : <http://iac.org.ua/yes-bezvelikobritaniyi-nova-forma-spivpratsi-chi-rozpad-soyuzu>.

- свобода від війни.

ЄС тривалий час перебував у суттєвій фінансовій залежності від грошей британських платників податків.⁵⁷ Велика Британія також дуже корисна для ЄС через ту роль, яку вона відіграє на світовій, політичній та економічній арені. Сполучене Королівство – один із п'яти постійних членів Ради Безпеки ООН, впливовий член «Великої сімки» та «Великої двадцятки», НАТО, МВФ, Світового банку, ЄБРР, Співдружності націй та багатьох інших ключових міжнародних організацій. У свою чергу, Британія значною мірою залежить від європейського ринку.

Процес виходу Великої Британії з ЄС почався із суспільної кампанії і відповідної петиції 2011 року, під якою підписалися 100 тисяч британців. 29 березня 2017 року уряд Сполученого Королівства повідомив Європейській Раді про свій намір вийти з Європейського Союзу. Сполучене Королівство залишило Європейський Союз 31 січня 2020 року.

Політична гра навколо виходу Великої Британії з Європейського Союзу тривала 3,5 роки, поки до влади не прийшов один із теоретиків Brexit прем'єр-міністр Борис Джонсон. Він оголосив дострокові парламентські вибори у грудні 2019 року і пообіцяв, що у разі його перемоги його партія завершить процес Brexit до 31 січня 2020 року.

Уже у першому місяці року угоду про вихід Великої Британії ратифікували обидві палати британського парламенту, а також королева Єлизавета II та сам Борис Джонсон. Угода про Брекзит щодо членства Великої Британії та Гібралтару у Європейському Союзі остаточно ратифікована як Сполученим Королівством, так і Союзом, і передбачає порядок виходу держави з ЄС. Ним передбачені питання щодо дотримання прав громадян, перехідного періоду та фінансових питань.⁵⁸

⁵⁷ Ahead of the curve' British trade with global giant China booms as rest of EU lags behind//Express. URL: <https://www.express.co.uk/news/politics/875163/Brexit-news-UK-trade-with-global-giant-Chinabooms-as-rest-of-EU-lags-behind>.

⁵⁸ Plan for Britain. The government's negotiating objectives for exiting the EU: PM speech. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/the-governments-negotiating-objectives-for-exiting-the-eu-pm-speech>.

Перш за все угода направлена на дотримання порядку виходу Британії з ЄС. Крім того, в угоді вирішуються питання про окремі частини Сполученого Королівства – Північну Ірландію та Гібралтар. Після виходу з ЄС у них залишиться загальний кордон із країнами Європейського Союзу.

Таблиця 1.2

Основні сфери, на які поширюється Угода про вихід

Загальні положення (частина I)	Права громадян (частина II)
Виклад наскрізних положень для правильного розуміння та дії Угоди про вихід.	Захист життєвого вибору понад 3 мільйонів громадян ЄС у Великій Британії та понад 1 мільйон громадян Великої Британії у країнах ЄС, захист їх права жити, працювати чи навчатися у приймаючій країні
Проблеми поділу (Частина III)	Перехід (Частина IV)
Забезпечення впорядкованого виходу, зокрема, шляхом плавного згортання поточних процедур та домовленостей, які застосовуються наприкінці перехідного періоду.	Передбачено перехідний період до кінця 2020 року, який може бути подовжено один раз, до одного-двох років. Забезпечення безперервного застосування законодавства ЄС у Великій Британії протягом цього періоду (але без участі Британії в інститутах ЄС та структурах управління)
Фінансовий розрахунок (Частина V)	Управління (частина VI)
Забезпечення того, щоб Велика Британія та ЄС виконували всі	Забезпечення ефективного управління та виконання угоди,

фінансові зобов'язання, взяті спільно, коли Велика Британія була державою-членом.	включаючи ефективний механізм вирішення спорів.
Протокол про Ірландію та Північну Ірландію	Протокол щодо Гібралтару
Немає жорсткого кордону між Ірландією та Північною Ірландією. Жодного обмеження прав, викладених у Угоді Страсної п'ятниці (Белфаст) 1998 року. Захист загальноострівного господарства.	Забезпечення адміністративного співробітництва між Іспанією та Великою Британією щодо Гібралтару в низці сфер політики протягом перехідного періоду та щодо реалізації прав громадян у частині Угоди про вихід.

Джерело складено за: European Commission⁵⁹

Як зазначено у директивах Європейської Ради (ст. 50)⁶⁰ від 29 квітня та 15 грудня 2017 року пріоритетами ЄС у переговорах щодо Brexit були:

- поетапний підхід, що забезпечує впорядкований вихід;
- захист громадян, які побудували своє життя на основі прав, що випливають із членства Великої Британії в ЄС;
- забезпечення того, щоб Союз і Сполучене Королівство дотримувалися фінансових зобов'язань, що випливають із усього періоду членства Великої Британії в Європейському Союзі;
- продовження підтримки мети миру та примирення, закріпленої в Угоді Страсної п'ятниці, а також підтримувати та захищати досягнення, переваги та зобов'язання мирного процесу на острові Ірландія.

Важливим залишався й інклюзивний та прозорий процес, адже угода була укладена у світлі керівних принципів Ради Європи (стаття 50). Регулярні зустрічі

⁵⁹ The Revised EU-UK Withdrawal Agreement Explained // European Commission URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/slides_the_wa_explained.pdf

⁶⁰ European Council (Art. 50) guidelines for Brexit negotiations // European Council URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/04/29/euco-brexit-guidelines/>

проводилися з 27 державами-членами ЄС на різних рівнях, а також з Керівною групою Європейського парламенту з питань Brexit. Варто виділити важливість прозорості під час цього процесу. Так як усі документи, надані державам-членам ЄС, Раді, Європейському парламенту та Великій Британії, були оприлюднені, як і керівні принципи Європейської Ради, документи, що визначають позиції ЄС на переговорах, та інші відповідні документи.

Угода про вихід містить необхідні детальні положення для припинення поточних процесів і заходів, такі як:

- захист прав інтелектуальної власності;
- постійне співробітництво поліції та судів у кримінальних справах;
- дані та інформація, якими обмінюються до кінця переходу;
- поточні державні закупівлі;
- євроатом;
- судові та адміністративні процедури;
- функціонування інституцій, агенцій та органів ЄС.

8 грудня 2020 року Велика Британія та ЄС оголосили про угоду з питань прикордонних постів у портах Північної Ірландії, постачання продовольства та медикаментів, а також умов надання державної допомоги у цій галузі.⁶¹

Відповідно до угоди, торгівля між Північною Ірландією та ЄС не оподатковуватиметься на товари, що ввозяться та вивозяться через кордон між Ірландією та Північною Ірландією, що задовольняє вимоги Белфастського договору (1998 р.), який передбачає дотримання правил перетину «прозорого» кордону, тобто відсутність контрольно-пропускних пунктів між Північною Ірландією та Ірландською Республікою (що залишається у ЄС). Вивезення товарів здійснюватися без необхідності огляду.⁶²

Північна Ірландія залишиться у складі Сполученого Королівства. Республіка Ірландія, з якою вона має спільний кордон, залишиться частиною

⁶¹ Morris C. Brexit: Why is the Internal Market Bill controversial? // BBC News. URL: <https://www.bbc.com/news/54088596>

⁶² Brexit deal falls through over Irish border dispute//Financial Times. URL: <https://www.ft.com/content/983b64e8-d8e0-11e7-a039-c64b1c09b482>

ЄС. План Джонсона полягає у тому, щоб уникнути митного кордону між двома ірландськими країнами. Щодо Шотландії, то Шотландія спочатку проголосувала проти Brexit. Шотландський уряд вважає, що перебування у ЄС є найкращим для Шотландії та Великої Британії, і він підштовхував уряд Сполученого Королівства дозволити проведення другого референдуму. Щоб покинути Велику Британію, Шотландії доведеться провести референдум щодо незалежності. Після цього вона може подати заявку на членство у ЄС самостійно.

Із 1 лютого до 31 грудня 2020 року діяв перехідний період. Упродовж перехідного періоду законодавство Європейського Союзу, як і раніше, застосовувалося до громадян Союзу в Сполученому Королівстві.

До ключових умов перехідного періоду можна віднести наступні:

- Громадяни ЄС, які прибували до Великої Британії під час дії перехідного періоду, мали ті ж права та гарантії, що й ті, хто перебував у Великій Британії до настання дати Brexit. Аналогічні умови застосовувались до резидентів Сполученого Королівства.
- Велика Британія могла самостійно вести переговори, підписувати та ратифікувати власні торгові угоди протягом перехідного періоду.
- Велика Британія, як і раніше, перебувала в економічному союзі ЄС та брала участь у чинних торгових угодах ЄС з іншими країнами.
- Товари, законно розміщені на ринку в ЄС або Сполученого Королівства до закінчення перехідного періоду, можуть продовжувати вільний обіг без необхідності модифікації продукту або перемаркування.
- Після закінчення перехідного періоду правила ЄС продовжуватимуть застосовуватися до транскордонних операцій, які розпочалися до перехідного періоду, щодо прав та зобов'язань платників податку на додану вартість таких, як зобов'язання щодо звітності, сплати та відшкодування ПДВ.

- Незавершені процедури державних закупівель до закінчення перехідного періоду будуть завершені відповідно до тих самих процедурних та матеріально-правових правил відповідно до законодавства ЄС.

- Під час дії перехідного періоду, Північна Ірландія залишалася в частині єдиного ринку та митного союзу без інших рішень, щоб уникнути виникнення жорсткого кордону з Республікою Ірландія.⁶³

Якщо мова йдеться про функціонування установ, агентств та органів союзу, то варто зазначити, що поточні привілеї та імунітети ЄС зберезуться для дій, які мали місце до закінчення перехідного періоду. Обидві сторони продовжуватимуть забезпечувати дотримання зобов'язань щодо збереження професійної таємниці. Засекречена інформація та інші документи, отримані, коли Велика Британія була державою-членом, повинні зберігати той самий рівень захисту, що й до закінчення перехідного періоду.

Що ж до питання про Євратом, то відповідно до Угоди про вихід Велика Британія несе повну відповідальність за свої ядерні гарантії та віддана майбутньому режиму, який забезпечує покриття та ефективність, еквівалентні існуючим домовленостям Євратом. Також, згідно з угодою, відбуватиметься передача права власності на обладнання Сполученого Королівства та інше майно, пов'язане із гарантіями, від Євратом до Великої Британії. Європейський Союз ж отримає компенсацію за балансовою вартістю. Міжнародні угоди Євратому більше не застосовуватимуться до Великої Британії, а отже у цьому контексті Сполученому Королівству необхідно співпрацювати з міжнародними партнерами.⁶⁴

Згідно з угодою, Велика Британія залишиться пов'язаною рішеннями щодо можливостей рибальства до кінця перехідного періоду. А, відповідно, з Сполученим Королівством консультоватимуться на різних етапах щорічного процесу прийняття рішень щодо можливостей рибальства. Це означає, що на

⁶³ Brexit: What is the transition period? // BBC News URL: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-50838994>

⁶⁴ The Revised EU-UK Withdrawal Agreement Explained // European Commission. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/slides_the_wa_explained.pdf

запрошення Європейського Союзу та у межах, дозволених певними форумами, Велика Британія може брати участь у міжнародних консультаціях та переговорах делегації ЄС для підготовки до свого майбутнього членства у тих чи тих міжнародних форумах.

Участь Великої Британії у зовнішній та оборонній політиці ЄС у перехідний період можна охарактеризувати тим, що Велика Британія впроваджуватиме режими санкцій ЄС та підтримуватиме заяви та позиції ЄС у третіх країнах та міжнародних організаціях. А також угода передбачає, що Сполучене Королівство може брати участь у військових операціях ЄС і цивільних місіях, створених у рамках Спільної політики оборони та безпеки (CSDP), але без будь-якого керівного потенціалу. Прикладом таких дій може послугувати перенесення штабу військової операції ЄС проти піратства, EU NAVFOR Somalia (Operation Atalanta)⁶⁵, з Нортвуда, Велика Британія до Роти, Іспанія.

Насправді, найприйнятнішим був би жорсткий варіант угоди щодо Брекзиту. Хоча багато хто побоювався, що це призвело б до значних збоїв у роботі підприємств у короткостроковій перспективі, із тривалими затримками вантажних автомобілів у портах Ла-Манша, оскільки водії стикалися б із новими перевітками своїх вантажів, можливо, був би брак свіжих продуктів та ліків.

Але під час перехідного періоду відповідно до ухвалених рішень були застосовані певні виключення. Наприклад, Велика Британія більше не брала участь у процесі прийняття рішень ЄС, а також не могла голосувати на виборах до Європейського парламенту. У час перехідного періоду країна, як і раніше, залишалася частиною митного союзу та єдиного ринку ЄС, а також слідувала торгівельній політиці ЄС та застосовувала митні тарифи Європейського Союзу.⁶⁶

⁶⁵ Fox B. UK loses EU anti-piracy missions to France and Spain // Euractiv. URL: <https://www.euractiv.com/section/defence-and-security/news/uk-loses-eu-anti-piracy-missions-to-france-and-spain/>

⁶⁶ Questions and Answers on the United Kingdom's withdrawal from the European Union // European Commission URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/QANDA_20_104

В існуючих умовах конкретні параметри співробітництва Лондона та Брюсселя після Брекзиту, скоріш за все, зазнають мінімум змін. Прикладом для Великої Британії може стати Данія, яка не визнає норми шенгенського законодавства та вважає, що вони мають бути міжнародними; також вона зберігає позицію щодо Гренландії, залишаючи її за межами ЄС. Зі сторони Сполученого Королівства це рішення може бути поширене на Шотландію, Північну Ірландію та Гібралтар, які хотіли б залишитися у Європейському Союзі.

У найближчі роки на Велику Британію чекають серйозні негативні наслідки Брекзиту. Цілком очевидно, що Сполучене Королівство буде усунуто від розробки нових економічних правил, що діють не лише в просторі ЄС, а й помітно впливають на її економічних партнерів, особливо сусідів.

Найболючішими для Сполученого Королівства можуть бути наслідки відмови від наднаціональної регіональної політики («політики згуртування») та науково-технічної політики. Великій Британії буде особливо важко доводити необхідність надати їй будь-який комфортний особливий статус, оскільки вона, ще будучи членом ЄС, фактично відмовилася від двох вкрай важливих напрямів у європейській інтеграції – Шенгенської зони та єврозони.

Для ЄС вихід Великої Британії – важкий удар із погляду іміджу самої інтеграційної ідеї. Однак, ця криза не стане для ЄС смертельною, навіть з урахуванням серйозних витрат Брекзиту. Серед них можна виділити загальне зменшення економічної та політичної ваги ЄС у світі, втрату частини надходжень до загального бюджету ЄС та витрати на реорганізацію адміністративно-управлінських структур ЄС.⁶⁷

Дійсно, втрата такого великого і вагомого учасника Європейського Союзу, як Британія – явище безпрецедентне, що передусім передбачає репутаційні втрати для ЄС. Його інтеграційні процеси опинилися під загрозою. Наразі Європейський Союз змушений значно переглядати свою політику.

⁶⁷ Elliatt H. From finance to fish: Everything you need to know about a no-deal Brexit // CNBC LLC. Englewood Cliffs: A Division of NBCUniversal. URL: <https://www.cnbc.com/2020/12/16/whatdoes-no-deal-brexite-mean.html>.

Брекзит спровокував сплеск євроскептицизму всередині ЄС. У багатьох європейських державах почали лунаати заклики до проведення аналогічних референдумів.

Певний вплив на переговори між Великою Британією та ЄС мали зовнішні чинники. Так, Джо Байден, після обрання його президентом США, висловив занепокоєння з приводу законопроекту про внутрішній ринок Сполученого Королівства, що суперечить Північноірландському протоколу, і закликав Лондон поважати підписані зобов'язання.⁶⁸

Позиція президента США різко відрізнялася від тієї, що раніше висловлював Дональд Трамп, який підтримував провокаційні дії уряду Бориса Джонсона. ЄС, зі свого боку, проводив постійні консультації у рамках погоджувальної роботи комітету із реалізації Протоколу про Ірландію/Північну Ірландію, який очолювали Марош Шефчович та Майкл Гоув.

У результаті, під тиском Палати лордів, ЄС та США британський уряд змінив свою позицію щодо законопроекту про внутрішній ринок країни. 8 грудня 2020 року, напередодні саміту ЄС, країна оголосила, що вона відкликає його спірні положення і, що не включатиме аналогічні норми в законопроект про фінанси. Такі дії уряду Бориса Джонсона дали позитивний імпульс для обговорення угоди щодо майбутнього формату відносин.

Іншим фактором, який вплинув на досягнення угоди, стало поширення нового штаму коронавірусу в Британії та несподіване закриття кордонів із боку країн ЄС. Материкові держави-члени 20 грудня 2020 року призупинили все транспортне сполучення зі Сполученим Королівством, у тому числі автомобільне.

Це призвело до величезних заторів на дорогах та хаосу в портах по обидва боки Ла-Маншу. Сполучення було відновлено за три дні на прохання

⁶⁸ Brexit: UK risks being 'international pariah' under Biden, says Labour // The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2020/nov/09/uk-risks-becoming-international-pariah-by-rewriting-brexit-bill>

Комісії, але ситуація наочно продемонструвала, чим загрожувала відсутність торгової угоди.

2.2. Аналіз Угоди про торгівлю та співробітництво Європейського Союзу та Великої Британії

Brexit, безумовно, вплинув на всі аспекти життя британців – починаючи від сфери послуг, закінчуючи становищем країни на світовому ринку. Одне з питань, яке вдалося вирішити – це торговельні відносини між Британією та ЄС, однак, деякі моменти продовжують залишатися спірними. Розглянувши проблеми та перспективи таких взаємин, можна буде зробити висновок про положення одного з ключових секторів економіки як Великої Британії, так і Європейського Союзу – торгівлі.

Із 1 січня 2021 року відносини між Європейським Союзом та Сполученим Королівством регулюються Угодою про торгівлю та співробітництво Trade and Cooperation Agreement (ТСА) (далі – УТС), підписаною сторонами 30 грудня 2020 року. Документ, який викладений на 1200 сторінках, поставив крапку в нестабільному економічному становищі Великої Британії. Зусилля ЄС та Сполученого Королівства допомогли обійтися без жорсткого Брекзиту, який загрожував зростанням цін на товари, величезними видатками для британського бюджету та хаосом на кордонах.

УТС включає положення про правила взаємної торгівлі, роботу транспорту, рибальства, дотримання соціальних та екологічних стандартів, візовий режим, співробітництво у межах юстиції та внутрішніх справ. Окремий розділ присвячено управлінню Угодою, процедурі вирішення спорів та можливому прийняттю захисних заходів. Варто зазначити, що ЄС просунув свій підхід про те, що має бути єдиний документ, який охоплює найважливіші галузі взаємодії, а не низку окремих галузевих угод, як це пропонувала Велика

Британія на початку.⁶⁹ Додатково сторони ухвалили угоду про безпеку інформації і угоду про співробітництво у сфері мирного використання атомної енергії.⁷⁰

Ключовими пунктами УТС стала вільна торгівля Сполученого Королівства та ЄС. Основним результатом домовленості стало збереження двосторонньої торгівлі без мит та квот, що гарантує Лондона найбільш преференційний доступ до європейського ринку з усіх країн, які мають аналогічні угоди з ЄС, за умови дотримання всіх європейських стандартів. Що ж до угоди про рибальство, то європейські рибалки мають скоротити свій промисел у територіальних водах до 25% від загального обсягу, хоча спочатку Лондон наполягав на 80%. Свобода пересування – безвізовий режим збережеться для туристів, але мешканці Великої Британії більше не зможуть жити, навчатися та відкривати бізнес у ЄС без відповідних документів та дозволів.

Питання рибальства стало однією з основних проблем на переговорах. Слід зазначити, що не для всіх держав-членів це питання було пріоритетним. Орієнтовані на інші морські акваторії і, особливо ті, які не мають виходу до моря, країни ЄС об'єктивно були меншою мірою зацікавлені у його вирішенні, ніж країни атлантичного узбережжя Європи. Але, як не дивно, все ж держави-члени проявили солідарність і виступили єдиним фронтом у цьому дуже «чутливому» для деяких держав питанні.

Змістовна частина розбіжностей сторін щодо майбутніх правил рибальства багато в чому була визначена історичною традицією лову та регуляторною практикою ЄС. У рамках Загальної рибальської політики Європейського Союзу розподіл квот на вилов знаходиться у винятковій компетенції ЄС, їх розмір для кожної з країн та різних видів риби визначає

⁶⁹ Trade and Cooperation Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community, of the one part, and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, of the other part // Official Journal of the European Union. 2020. L 444. Vol. 63. 31 Dec.

⁷⁰ Agreement between the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the European Atomic Energy Community for cooperation on the safe and peaceful uses of nuclear energy // Official Journal of the European Union. 2020. L 445. Vol. 63. 31 Dec. P.5-22.

Комісія. Територіальні води в межах 12-мильної зони залишаються у віданні держав-членів, а акваторія, що залишилася від них, 200-мильної зони виключної економічної зони знаходиться у вільному доступі для рибальських суден усіх країн ЄС, але відповідно до квот, визначених Комісією.

Спочатку позиція ЄС полягала у тому, щоб зберегти чинні правила. У свою чергу британська сторона хотіла допускати у свої води судна з країн ЄС після встановлення щорічно узгоджених квот на вилов, з урахуванням зонального підходу. Під час переговорів сторони поступово виробляли компромісне рішення, через встановлення перехідного періоду та скорочення частки вилову з боку ЄС. Великий вплив на непоступливість сторін надавали рибальські спільноти Сполученого Королівства та країн Європейського Союзу.⁷¹

Здавалося б, питання закрите, знайдено спільну мову у співпраці, проте підводні камені угоди виявилися занадто великими. Черги вантажівок на кордонах та порожні полиці супермаркетів підтверджують те, що УТС між ЄС та Великою Британією, незважаючи на всі домовленості, збільшила торгові бар'єри між ЄС та Сполученим Королівством. Отже, які проблеми виникають, і що слід зробити, щоб їх уникнути?

Із того часу було доведено, що це помилка. Товари, які беруть участь у торгівлі між ЄС та Великою Британією, які не оподатковуються тарифами і звільнені від квот тільки у тому у випадку, якщо вони зроблені у тій країні, яка їх експортувала. Це регулюється правилами походження, які спрямовані на те, щоб товари, імпортовані, скажімо з Індії до Великої Британії, не могли продаватися до ЄС без мит.

Дотримуватися цих правил, як відомо, складно, особливо для оброблених сільськогосподарських чи промислових товарів, які зазвичай включають компоненти з усього світу. Для різних продуктів також застосовуються різні мінімальні мита, у той час як для деяких із них передбачено певні винятки. У

⁷¹ Sporek T. Brexit's influence on the economy of the European Union and The United Kingdom // Journal: «Economics of the 21st Century», Вроцлав, № 1/21.2019. С.7-35.

деяких секторах, наприклад, в автомобілебудуванні, дотримання вимог вже призвело до зростання споживчих цін.⁷²

Митні затримки також стали спірним питанням у «відкритій» торгівлі. Як і більшість угод про вільну торгівлю, УТС особливо не сприяє усуненню нормативних бар'єрів у торгівлі. Оскільки Велика Британія після Brexit більше не входить до митного союзу, то тепер застосовуються митні перевірки та формальності, що може значно збільшити терміни оформлення документів та створити для компаній певні труднощі, у тому числі спровокувавши збитки.

Митна бюрократія також змусила експедиторів відмовлятися від контрактів на доставку товарів до Сполученого Королівства. Не лише тарифи та бюрократія заважають обіцяному товарообігу, а й правила та законодавство. Це торкнулося сфери послуг, які становлять більше 80% економіки Великої Британії. Водночас УТС робить дуже мало для послуг, окрім стандартного доступу на ринок та зобов'язань щодо недопущення дискримінації, яка типова для сучасних угод ЄС про вільну торгівлю.

Внутрішній ринок послуг ЄС недосконалий, але є найуспішнішим прикладом інтеграції ринку транскордонних послуг. Національні обмеження зберігаються щодо держав-членів, які пропонують послуги через кордони або відкривають офіси в інших державах-членах, але вони повинні застосовуватися пропорційно з урахуванням законних цілей суспільних інтересів. Інші правила також значною мірою сприяють торгівлі послугами між членами ЄС, враховуючи взаємне визнання професійної кваліфікації та галузеве законодавство, наприклад, для юридичних професій та фінансових послуг.

УТС з цього нічого не враховує. Наприклад, громадяни Великої Британії більше не користуються взаємним визнанням професійної кваліфікації. Постачальники фінансових послуг країни тепер мають отримувати попередній дозвіл від відповідних органів у державах-членах ЄС. Ще до Brexit фінансові установи Сполученого Королівства почали робити кроки щодо перенесення

⁷² Sporek T. Brexit's influence on the economy of the European Union and The United Kingdom // Journal: «Economics of the 21st Century», Вроцлав, № 1/21.2019. С.7-35.

деяких операцій назад у такі міста, як Париж, Дублін та Амстердам, відтоді цей процес й триває.⁷³

Британський сектор послуг, зокрема фінансовий, втрачає автоматичний доступ до ринку Європейського Союзу. Передбачалось, що Єврокомісія ухвалить рішення про визнання еквівалентності британських норм права ЄС у сфері фінансових послуг, що дозволить британським компаніям повернутися на ринок Європейського Союзу.

На британських громадян не буде поширюватися заборона, яка існує в ЄС, на додаткові збори за роумінг під час перебування в іншій країні Європейського Союзу. Сильно постраждає авіаційний сектор, оскільки британські авіакомпанії більше не зможуть перевозити пасажирів із одного аеропорту ЄС до іншого. Таким чином, скасовується каботаж у сфері авіаційних перевезень. Це стосується і авіакомпаній ЄС, які літають до Великої Британії.

Після закінчення перехідного періоду Велика Британія втратила автоматичний доступ до поліцейських баз Союзу та Шенгенської інформаційної системи, тепер вона зможе отримувати інформацію лише за спеціальним запитом. ЄС та Сполучене Королівство домовилися співпрацювати у восьми пріоритетних галузях, включаючи обмін даними про реєстрацію імен авіапасажирів (PNR), екстрадицію, у рамках Прюм – обмін даними ДНК, відбитками пальців та деякими національними реєстраційними даними транспортних засобів. Угода дозволяє британським представникам бути присутнім на засіданнях Європолу, але вони не братимуть участі у прийнятті рішень.⁷⁴

«Положення про рівні умови» Угоди спрямовані на задоволення побоювань ЄС з приводу того, що Велика Британія може використовувати свою регулятивну та політичну автономію для отримання конкурентних

⁷³ Бабынина Л.О. Брекзит: переговоры о будущем формате отношений // Европейский Союз: факты и комментарии. 2020. Выпуск. 100. С.105-108.

⁷⁴ Бабынина Л.О. Брекзит: переговоры о будущем формате отношений // Европейский Союз: факты и комментарии. 2020. Выпуск. 100. С.105-108.

переваг у торгівлі чи залученні інвестицій. Положення виходять за рамки типових угод ЄС про вільну торгівлю та можуть обмежити регуляторну автономію обох сторін.

Відкритим залишається питання і щодо статусу Північної Ірландії. Торгові відносини Північної Ірландії з ЄС були врегульовані до прийняття УТС Протоколом щодо Ірландії та Північної Ірландії в Угоді про вихід із ЄС та Великої Британії. Це означає, що Північна Ірландія, як і раніше підпорядковується митному законодавству ЄС та величезній кількості законів ЄС про торгівлю товарами.

Створені таким чином, щоб уникнути перевірок на ірландському кордоні, нові торгові бар'єри для Великої Британії зрештою стають дедалі очевиднішими: полиці супермаркетів у Північній Ірландії подекуди порожні, тому що британські постачальники затримуються митною бюрократією. У довгостроковій перспективі Північній Ірландії, можливо, доведеться менше покладатися на Велику Британію та зміцнювати ланцюжки поставок та мережі розподілу з Ірландією.

УТС забезпечує основу для торгівлі між Сполученим Королівством та ЄС, але такі аспекти, як визнання фінансових послуг та передача даних, мають розроблятися окремо. Почалися переговори про спрощення надання фінансових послуг. Наприклад, угода не передбачає доступу до єдиного ринку ЄС для британських компаній, які надають фінансові послуги, і, не маючи паспорта, британські фірми тепер повинні виконувати різні вимоги окремих країн-учасниць для обслуговування клієнтів ЄС. Це сильно ускладнює проведення фінансової діяльності країни. Більшість британських фірм підготувалися до цього.

Сама УТС не буде стояти на місці. Зобов'язання перевірятимуться, визначатимуться та уточнюватимуться шляхом врегулювання спорів. УТС також створила спеціалізовані комітети для нагляду за впровадженням та вивченням покращень. Наприклад, сторони можуть розглянути можливість ослаблення правил походження. Угода про взаємне визнання процедур оцінки

відповідності кожної сторони – де ЄС визнає право органів Великої Британії оцінювати відповідність конкретних британських товарів нормам ЄС та навпаки – знизить частину тягара перевірок дотримання нормативних вимог до товарів.

Це могло б допомогти як торгівлі між Великою Британією та ЄС, так і торгівлі між Великою Британією та Північною Ірландією. Розширення секторів, які можуть отримати вигоду від безвізових поїздок у ЄС, також вітаються, не в останню чергу з боку культурного сектору.

Але є межі того, що може бути реально досягнуто. Обмежені амбіції УТС щодо усунення торгових бар'єрів між ЄС та Сполученим Королівством не повинні викликати подив. Це прямий наслідок політичних рішень, прийнятих Великою Британією та ЄС, виражених економічною відокремленістю. В Угоді дотримуються червоних ліній обидві сторони. УТС дозволяє Сполученому Королівству укладати власні торгові угоди, встановлювати свої власні нормативні стандарти, відновити контроль над своїм рибним промислом (після перехідного періоду п'ять із половиною років) і виключає будь-яку роль Європейського суду.

Для цього необхідно вийти як із митного союзу, так і з єдиного європейського ринку. Із боку ЄС це зводить до мінімуму економічні збитки, укладаючи в основному угоду про вільну торгівлю лише товарами, зберігаючи при цьому значний вибір переваг єдиного ринку. Якщо пріоритети не зміняться, ці перешкоди збережуться.

У фінансовій сфері, Brexit може стати наслідком послаблення вимог, щодо створення здорової банківської системи у межах банківського союзу ЄС. Британці є прихильниками ідеї розбудови вищезгаданого союзу, в основу якого має бути покладено принцип консолідованого фінансового нагляду, зокрема саме для британців є більш характерним відділення кредитних та інвестиційних операцій фінансових установ. На відміну від британської моделі, німецька та французька – передбачає більш ліберальний підхід до оцінки банківських ризиків. Така принципова відмінність у баченні основних

дійових осіб, у свою чергу, може негативно вплинути на міцність європейської фінансової системи загалом.

У той же час вихід Лондонського фондового ринку за межі ЄС, може негативно вплинути на позиції європейського фондового ринку не тільки відносно такого гіганта як США, а також відносно ринків Південно-Східної Азії (у першу чергу Гонконгу, Сінгапуру, Японії та Китаю), адже у материковій Європі банківський сектор наближається до чотирикратного перевищення над фондовим ринком, при тому, що у США спостерігається паритет між цими фінансовими секторами, приблизно так само, як і у Великій Британії. Така ситуація згідно з останніми дослідженнями може негативно відобразитися на зростанні ВВП. У випадку неучасті Британії у Банківському союзі, неможливо буде уникнути не тільки негативного впливу цього факту на формування та функціонування такого союзу, але й втрату права включення британських зовнішніх облігацій до обов'язкових резервів континентальних банків, а це зумовить потребу до додаткової мобілізації готівкових ресурсів на суму до 108 млрд. євро.⁷⁵

Загальний «дизайн» угод ЄС та Сполученого Королівства побудований за баченням Європейського Союзу. Підписано два договори про вихід та про торгівлю і співробітництво, причому другий передбачає як торгові аспекти, так й інші напрями взаємодії у різних галузях, у тому числі й у сфері юстиції та внутрішніх справ. Такий документ – новий у практиці Союзу. Однак, якщо в угоді про вихід Сполученого Королівства ЄС зміг досягти практично всіх поставлених цілей,⁷⁶ то у рамках УТС обидві сторони були вимушені частково поступитися своїми принципами.

Динаміка переговорів і зміст угоди відбивають пріоритети сторін. Велика Британія явно віддавала перевагу суверенітету, а не економіці. Очевидно, що британський уряд мало подбав про інтереси таких важливих секторів

⁷⁵ Кондратенко М. Влада Північної Ірландії призупинила Brexit-перевірки на кордоні. DW. 2021. URL: <https://www.dw.com/uk/vlada-pivnichnoi-irlandii-pryzupynyla-brexit-perevirky-na-kordoni/a-56426004>.

⁷⁶ Бабынина Л.О. Новое соглашение между Великобританией и ЕС: кто выиграл? Научно-аналитический Вестник Института Европы РАН, № 6 (12). 2019. С. 18-23.

економіки, як лондонський Сіті або автомобільна промисловість, але витратив багато сил на переговори про правила рибальства, вклад якого у ВВП Сполученого Королівства становить лише 0,04 %. Європейський Союз, не побачивши зацікавленості партнера у поглибленій співпраці, основну увагу приділив спробам гарантувати рівні правила конкуренції.

Існує потенційна можливість укласти Митний союз між ЄС і Великою Британією, тобто піти турецьким шляхом взаємодії. У цьому випадку будуть скасовані внутрішні тарифи на торгівлю товарами і введений єдиний зовнішній тариф для ЄС і Британії. Однак торгова політика, як і раніше, залишиться у компетенції Союзу, а Британські виробники повинні будуть прийняти стандарти ЄС. До того ж, Велика Британія повинна буде виконувати частину законодавства ЄС, що відноситься до діяльності Митного союзу і конкурентній політиці. Митний союз не дає повноцінного допуску до внутрішнього ринку ЄС, зокрема, до сектору послуг і капіталів, але скасовує свободу пересування. При укладенні Європейським Союзом угод про зону вільної торгівлі з іншими країнами, учасники Митного союзу – не члени ЄС не будуть користуватися їх перевагами.

Так, після укладення угоди про зону вільної торгівлі між ЄС і Південною Кореєю турецькі експортери не отримали доступ на корейський ринок, а Корейські експортери автоматично отримали доступ на ринок Туреччини. Отже, при укладенні Митного союзу з ЄС Сполучене Королівство втратить можливість проводити незалежну торговельну політику, але не отримає повноцінного доступу до єдиного внутрішнього ринку ЄС. Угода про зону вільної торгівлі (ЗВТ) між ЄС і Великою Британією – це варіант можливої співпраці. Подібні угоди у ЄС підписані з Канадою і Сінгапуром, але поки не вступили в силу.

Однак зазвичай формат ЗВТ не передбачає вільного доступу на ринок послуг, не скасовує нетарифні бар'єри в торгівлі, часто зберігає квоти на ряд найменувань, зберігає тарифи на ті товари, які не відповідають стандартам ЄС. Щоб отримати доступ на ринок товарів ЄС, Сполученому Королівству доведеться прийняти правила і норми Європейського Союзу, що відносяться до

стандартів продукції, технічної специфікації товарів, безпеки здоров'я, захисту прав споживачів, конкурентної політики і деякі інші.⁷⁷

Будь-яка країна, що взаємодіє з ЄС на підставі формалізованих угод, має обрати місце в спектрі між, з одного боку, максимальною регуляторною автономією та мінімальними економічними зв'язками, а з іншого, між мінімальною регуляторною автономією та максимальними економічними зв'язками. На відміну від більшості країн, які мають привілейовані відносини з ЄС, Велика Британія обрала низький рівень економічних відносин та високий ступінь самостійності.

І британський уряд, і керівництво ЄС представили Угоду про торгівлю та співробітництво як свою перемогу. Насправді переможців немає, але наявність угоди у разі краще, ніж її відсутність. Британія зафіксувала в Угоді можливість максимально дистанціюватися від норм та правил ЄС. Ідея відновлення суверенітету та регуляторної автономії Сполученого Королівства (за винятком Північної Ірландії) від ЄС чітко простежується у тексті УТС.

Формат майбутніх відносин багато у чому залежить від дій Великої Британії, оскільки сильна дивергенція та можливе спотворення правил чесної конкуренції, а також обмеження інтересів ЄС у сфері рибальства повинні спричинити застосування захисних заходів з боку ЄС і, як наслідок, запровадження тарифів чи квот. Можна припустити, що ступінь деєвропеїзації та дивергенції Сполученого Королівства залежатиме, з одного боку, від успіхів у переорієнтації торгових пріоритетів країни та зниження залежності від ринків ЄС, а з другого, від внутрішньополітичної ситуації у самій Британії: знаходження тієї чи іншої партії при владі та рівня задоволення/невдоволення наслідками Брекзиту в суспільстві.

Європейський Союз, зі свого боку, змушений буде відстежувати дії Великої Британії та охоронятиме гомогенність Єдиного внутрішнього ринку.

⁷⁷ Плешко І. О., Прихненко М. І. Шляхи врегулювання питання виходу Великої Британії з ЄС та напрямки подальшої співпраці // Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. Том 2. № 12 (2020). С. 99-104.

Формально для цього він має всі важелі. Однак практика, мабуть, буде набагато багатша за положення УТС. Уже сьогодні несподівані проблеми виникають у зв'язку з коронакризою та вакцинацією, а також реалізацією Протоколу щодо Північної Ірландії. Угода про торгівлю та співробітництво між Європейським Союзом та Сполученим Королівством створює основу для формування майбутніх відносин у різних сферах взаємодії, формат яких неодноразово змінюватиметься.

Висновки до розділу 2

Велика Британія не була провідною країною у ЄС, тож вона прагнула змінити цю ситуацію і вирішувати сама за себе. Вихід з ЄС означав повернення контролю над своєю долею. Переговори про вихід з Європейського Союзу між ЄС та Великою Британією були завершені відповідно до статті 50 Договору про Європейський Союз. Європейська Рада та британський уряд підписали угоду про вихід.

Сполучене Королівство офіційно вийшло з ЄС 31 січня 2020 року, через три з половиною роки після референдуму про Брекзит. Однак протягом 11 місяців все залишалося, як і раніше, поки велися переговори щодо майбутніх економічних відносин. Після перехідного періоду, який завершився у кінці 2020 року британський уряд та ЄС досягли Угоди про торгівлю та співробітництво. Обидві сторони оголосили, що вони домовилися про свої нові відносини 30 грудня 2020 року, а сама угода набула чинності з 1 січня 2021 року після того, як британський парламент невдовзі проголосував за її затвердження.

Тепер взаємини між Лондоном та Брюсселем регулюються торговельною угодою, викладеною на 1200 сторінках. Ця торговельна угода містить положення з різних питань, від цивільної ядерної співпраці та енергетичних взаємозв'язків до рибальства та авіації.

Сполучене Королівство було задоволене цією збалансованою угодою, адже це означає повернення повної політичної та економічної незалежності, де

Британія не зв'язана правилами ЄС, а Європейський Суд не грає ніякої ролі. Великій Британії таки вдалось повернути контроль над кордонами, законами та рибальськими водами.

Велика Британія зберегла свій доступ до європейського ринку з нульовими квотами та тарифами. Ще одне важливе питання – збереження «прозорого» кордону між Північною Ірландією та Ірландією. Одним із найчутливіших для Британії питань була сфера рибальства. Ця тема несподівано для всіх стала головним каменем непорозумінь у переговорах, хоча ця сфера займає лише 0,12% в обсягах виробництва Сполученого Королівства.

Велика Британія стала першою країною, яка залишила співдружність. Якими будуть наслідки – поки не зрозуміло, проте очевидно, що залишити лави європейської родини не так уже й просто (див. Додаток 2). Із виходом Сполученого Королівства Європейський Союз втратив принаймні три символи, які відігравали важливу роль у його самопрезентації. По-перше, він більше не може назвати себе «спільним домом» для півмільярда осіб або ринком з 500 мільйонами споживачів.

По-друге, звичне для офіційного Брюсселя ототожнення Європи з собою, а, по суті, присвоєння собі права говорити від імені всіх європейських народів тепер втрачає підстави.

По-третє, Брекзит завдав удару по авторитету Європейського Союзу. Ідея органічного поєднання двох процесів – поглиблення та розширення інтеграції, більше не відповідає реальності. Гасло про високу привабливість ЄС для сусідніх країн, яке офіційний Брюссель узяв на озброєння після розпаду соціалістичної системи, втрачає переконливість.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОСИН ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ З ЄС ТА УКРАЇНОЮ

3.1. Європейський напрям у зовнішній політиці Великої Британії після Брекзиту

Від моменту вступу до Європейської економічної спільноти Велика Британія дотримувалася некодифікованої багатовекторної дипломатичної стратегії у європейському напрямку. Водночас європейська політика є одним із аспектів британської міжнародної стратегії у більш широкому розумінні. Результати референдуму 2016 року поставили перед британською дипломатією численні завдання: домовитися про умови виходу з Європейського Союзу та підготувати ґрунт для нової зовнішньої політики, виходячи з установки «Британія залишає ЄС, але не залишає Європу».⁷⁸

У вересні 2017 р. британський уряд опублікував свої плани створити «глибоке та особливе партнерство» з Європейським Союзом, включаючи сферу зовнішньої політики, політики безпеки та оборони.⁷⁹ Схожу заяву зробила Т. Мей у своїй програмній промові у Флоренції: «Велика Британія, безумовно, має намір робити внесок у європейську безпеку». Тоді ж глава британського Кабінету запропонувала «партнерство у галузі безпеки», яке дозволить «разом просувати спільні цінності та інтереси».⁸⁰

У спеціальній доповіді Комітету з міжнародних справ Палати громад «Майбутнє британської дипломатії в Європі» зазначено, що Сполучене Королівство як провідний європейський актор зацікавлене у партнерстві з ЄС та окремими країнами-членами у галузі безпеки та оборони. Депутати вказали,

⁷⁸ Годованюк К.А. «Глобальная Британия» в преддверии Брекзита = «Global Britain» in the run-up to Brexit : [монографія] / К.А. Годованюк. \ М. : Ин-т Европы РАН, 2020. 160 с.

⁷⁹ Foreign policy, defence and development. A Future Partnership Paper. HM Government, 16.09.2017. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/643924/Foreign_policy_defence_and_development_paper.pdf.

⁸⁰ PM's Florence speech: a new era of cooperation and partnership between the UK and the EU. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/pms-florencespeech-a-new-era-of-cooperation-and-partnership-between-the-uk-and-the-eu>.

що «тісні взаємозв'язки із союзниками в Європі мають становити основу урядового підходу до «Глобальної Британії».

Аналіз європейського напрямку британської дипломатії у період 2016-2020 років демонструє, що ще за умов невизначеності результату переговорів про вихід із Європейського Союзу та параметрів повномасштабної угоди з Брюсселем Лондон значну увагу приділяв зміцненню двостороннього партнерства з окремими європейськими країнами та регіонами.

Співробітництво у зовнішній та безпековій сфері у більшості випадків відбувалося за межами ЄС – двосторонньо або ж у невеликих групах. Тому невеликі неформальні групи, такі як EU3 (Франція, Німеччина та Велика Британія), також можуть відігравати важливу роль у підтримці довіри, полегшенні консультацій та потенційно спільних діях. Склад таких груп, ймовірно, відрізнятиметься і у залежності від проблеми у них можуть брати участь США, європейські та неєвропейські країни. Використання малих груп буде особливо вірогідним, коли ЄС не зможе легко досягти консенсусу щодо зовнішньої політики.⁸¹

Невеликі неформальні групи вже є важливим напрямком співпраці між європейськими країнами та Сполученим Королівством, і Лондон хоче ширше використовувати їх. На сучасному етапі виділяють два види таких малих груп.

Перший вид стосується військового співробітництва і складається з таких ініціатив, як Об'єднаний експедиційний корпус (JEF) та Північна група. Об'єднаний експедиційний корпус є ініціативою, яку очолює Велика Британія, включаючи Данію, Естонію, Фінляндію, Ісландію, Латвію, Литву, Нідерланди, Норвегію та Швецію. Він зосереджується на сприянні військової сумісності та на розвитку військових сил, які швидко розгортаються для протидії російській агресії. Північна група – це ініціатива для консультацій та співпраці в галузі

⁸¹ Bridging The Channel: How Europe And The Uk Can Work Together In Foreign Policy // Centre for European Reform URL: <https://www.cer.org.uk/publications/archive/policy-brief/2021/bridging-channel-how-europe-and-uk-can-work-together-foreign>

оборони, до якої входять Данія, Естонія, Фінляндія, Німеччина, Ісландія, Латвія, Литва, Нідерланди, Норвегія, Польща та Велика Британія.

Другий вид неформальних малих груп – це рамки для дипломатичної координації. Це може допомогти полегшити діалог і дозволити приймати швидкі дипломатичні дії.⁸²

Закономірним є прагнення продовжувати курс на стратегічне партнерство із Францією. Відносини з Парижем завжди були важливим елементом європейського спрямування британської політики. Франція була найближчим партнером Британії у ЄС. Зв'язок Лондон-Париж має важливе значення для розвитку європейських оборонних ініціатив. Обидві країни – члени ядерного клубу, постійні члени РБ ООН, військові бюджети двох країн – найбільші в Європейському Союзі.

Франко-британська ініціатива 1998 року на саміті у Сен-Мало започаткувала спільну зовнішню політику та політику безпеки ЄС. Проте вже у 2003 р. між країнами стали видимими серйозні розбіжності щодо Іраку. Із підписання британо-французьких Ланкастерських угод 2010 року співпраця між збройними силами двох країн йшла паралельно до НАТО-центристських прагнень Лондона. Е. Макрон бачить Британію частиною моделі європейської безпеки навіть після Брекзиту.⁸³

Перший візит Т. Мей після загальних виборів у червні 2017 р. відбувся саме до Парижа. У ході британо-французького саміту 18 січня 2018 року лідери обговорили увесь діапазон двосторонніх відносин. Торговий оборот між країнами становить 71 млрд. фунтів стерлінгів, Франція – третій великий торговий партнер Великої Британії, яка у свою чергу є п'ятою за обсягам торгівлі партнером Парижа.

⁸² Bridging The Channel: How Europe And The Uk Can Work Together In Foreign Policy // Centre for European Reform URL: <https://www.cer.org.uk/publications/archive/policy-brief/2021/bridging-channel-how-europe-and-uk-can-work-together-foreign>

⁸³ Годованюк К.А. «Глобальная Британия» в преддверии Брекзита = «Global Britain» in the run-up to Brexit : [монография] / К.А. Годованюк. \ М. : Ин-т Европы РАН , 2020. 160 с.

У підсумковому комюніке саміту зафіксовано, що у країн «унікально близькі» стосунки. Для Британії ставка на таку особливу співпрацю – можливість забезпечити політичну вагу в європейських справах. Е. Макрон запропонував Лондону підтримати його план та приєднатися до оновленої і реформованої європейської інтеграції, незважаючи на рішення залишити ЄС.

Сторони домовилися, що Велика Британія направить гелікоптери Королівських ВПС Chinooks на підтримку французької антитерористичної місії у Малі, яка протистоїть радикальним ісламістам у регіоні Сахель в Африці.⁸⁴ Франція, у свою чергу, погодилася надіслати додаткові групи військ до Естонії у складі груп НАТО під британським командуванням. Зазначено, що розгортання контингенту стане «стримуючою силою», здатною протистояти агресивній та наполегливій політиці Росії. На спільній прес-конференції Е. Макрон і Т. Мей підтвердили консолідовану позицію – санкції з Москви будуть зняті лише після виконання мінських домовленостей.

Символічним жестом доброї волі стало рішення Е. Макрона вивезти за межі Франції вперше за 950 років знаменитий гобелен із Байє, на якому зображені сцени підготовки нормандського завоювання Англії та битви при Гастінгсі.⁸⁵ Департаменти культури двох країн упродовж кількох місяців вели переговори щодо можливості виставити артефакт в одному з музеїв Британії.

У зазначеній вище доповіді Палати громад «Майбутнє британської дипломатії в Європі» зазначено, що відносини з Францією та Німеччиною залишаться ключовими для зовнішньої політики Сполученого Королівства. Великій Британії рекомендовано розширити дипломатичну присутність у кожній із цих країн для того, щоб зберегти вплив на ЄС.⁸⁶

Початкова переговорна позиція Німеччини щодо Брекзиту – протидія подальшій дезінтеграції Європейського Союзу. Перша закордонна поїздка Т.

⁸⁴ UK to step up French operations in Africa as PM and President Macron meet for UK-France Summit. URL: <https://www.gov.uk/government/news/uk-to-step-up-french-operations-in-africa-as-pm-and-president-macron-meet-for-uk-france-summit>.

⁸⁵ Emmanuel Macron agrees to loan Bayeux tapestry to Britain// The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/world/2018/jan/17/emmanuel-macron-bayeux-tapestry-loan-britain>

⁸⁶ The future of UK diplomacy in Europe. House of Commons Foreign Affairs Committee. January 2018. URL: <https://publications.parliament.uk/pa/cm201719/cmselect/cmfa/514/514.pdf>.

Мей на посаді прем'єр-міністра у липні 2016 року відбулася до Берліна, що зумовлено прагненням британського керівництва забезпечити впорядкований вихід із ЄС. Справа у тому, що Берлін став своєрідним дипломатичним центром для координації та підтримки єдиної позиції 27 країн ЄС щодо цього питання. У лютому 2018 року голова британського Кабінету вирушила на Мюнхенську конференцію з безпеки. Під час зустрічі з А. Меркель, вона наголосила на важливості двосторонньої співпраці з питань безпеки. Велика Британія – найбільший експортний ринок німецьких автомобілів, п'ятий за обсягами торговий партнер після США, Нідерландів, Китаю та Франції. Німеччина – другий експортний ринок Британії після Вашингтону.

У лютому 2019 року міністр закордонних справ Великої Британії Дж. Хант виступив у Фонді Конрада Аденауера в Берліні, де визначив британсько-німецьку співпрацю як альянс на основі спільних цінностей. Він зазначив, що країни взаємодіють з проблематики низки областей: Іран, інцидент у Солсбері, Паризька угода про клімат, активна підтримка Британією Берлінського процесу.

П'ятий саміт Західних Балкан у рамках Берлінського процесу, що об'єднує шість колишніх югославських республік (Албанію, Боснію та Герцеговину, Косово, Македонію, Сербію, Чорногорію) та країни Європейського Союзу, відбувся у липні 2018 року у Лондоні. Черговість головування та місце проведення саміту країни-учасниці узгодили ще до референдуму про членство Британії у ЄС.

Лондон розраховував використати загальноєвропейський захід для диверсифікації двостороннього порядку денного з Брюсселем, перемістивши фокус уваги від «розлучення» з ЄС на політику щодо сусідніх країн. Іронія полягала в тому, що в умовах виходу з Європейського Союзу Велика Британія продовжувала активно просувати інтеграційний порядок денний балканських республік та Брюсселя.

Сполучене Королівство запропонувало сфокусуватися на регіональній безпеці, зокрема, економічній стабільності та зміцненні політичної співпраці,

які у майбутньому мають сприяти вступу країн західно-балканського регіону до Європейського Союзу.⁸⁷ Пошук ефективної взаємодії з Брюсселем щодо включення Західних Балкан до європейської родини в умовах Брекзиту слід розглядати у контексті інтересів Лондона у вказаному регіоні, викладених у доповіді Палати громад «Глобальна Британія» і Західні Балкани. Одним із найважливіших завдань Лондона залишається знизити вплив третіх країн на Балканах. Згідно з доповіддю Палати лордів, Велика Британія стурбована активізацією Росії, Туреччини, Китаю та країн Близького Сходу в регіоні.⁸⁸

Британія направила до регіону експертів із протидії організованим злочинності, тероризму, насильницькому екстремізму, корупції та відмиванню грошей. Лондон також розраховує підвищити потенціал регіону в боротьбі з кіберзагрозами та виділив 1 млн фунтів стерлінгів для створення спеціальних груп швидкого реагування на комп'ютерні інциденти (Computer Emergency Response Teams).

Амбіції Великої Британії у зв'язку з самітом щодо Західних Балкан демонстрували намір зберегти вплив на механізм прийняття рішень у ЄС. Берлінський процес, який передбачає роботу в багатосторонньому форматі та двосторонні консультації з країнами Європейського Союзу при активній участі Сполученого Королівства, може бути зразком для формування майбутніх моделей співробітництва країни з ЄС на етапі пост-Брекзиту.

Велика Британія також хоче налагодити тісніші зв'язки з Італією, яка головує на конференції ООН зі зміни клімату (COP26) разом із Великою Британією і, з якою Лондон поділяє свої занепокоєння в Середземномор'ї та Леванті. Сполучене Королівство та Італія мають тісні оборонні промислові зв'язки, а італійська оборонна фірма Leonardo має значне відділення у Великій Британії.⁸⁹

⁸⁷ The 2017 Western Balkans Summit took place today in Trieste, Italy. URL: https://ec.europa.eu/transport/themes/international/news/2017-07-12-western-balkans-summit-2017-delivering-region_en.

⁸⁸ Written Evidence from the Foreign and Commonwealth Office (Wbs0009). URL: <https://publications.parliament.uk/pa/cm201719/cmselect/cmfaaff/1013/1013.pdf>

⁸⁹ United Kingdom - Country Commercial Guide URL: <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/united-kingdom-aerospace-and-defense>

Велика Британія, яка прагне налагодити нові торгові зв'язки по всьому світу після виходу з Європейського Союзу, заявила, що розпочнуться переговори про нове партнерство, спрямоване на збільшення експорту та інвестицій. Відповідно до цього, у жовтні 2021 року Сполучене Королівство та Італія домовилися продовжити нове торговельне партнерство.

За словами міністра зовнішньої торгівлі Італії Енн-Марі Тревелян, переговори з Італією можуть просунути британський експорт та допомогти покращити зв'язки у таких швидкозростаючих секторах, як цифрові послуги та зелені технології. Мета полягає у тому, щоб сформувати нове партнерство, при якому обидві сторони щорічно зустрічатимуться на міністерському рівні та сприятимуть розвитку партнерських відносин між бізнесом.⁹⁰

Особливий статус двосторонніх відносин мають британо-польські відносини. Намір розвивати стратегічне партнерство з Варшавою зафіксовано у двосторонньому договорі з безпеки та оборони за підсумками британо-польського саміту в грудні 2017 року.⁹¹ Слідом за Ланкастерськими угодами з Францією (2010 р.) британо-польська угода – другий договір про військове співробітництво Британії з країною-членом ЄС. У документі представлена нова модель співробітництва – спільні навчання, маневри, обмін інформацією, кооперація оборонних підприємств.

Активізація британо-нідерландського діалогу відбувається на фоні посилення антиросійської риторики та шпигунських скандалів, у тому числі пов'язаних із хакерськими атаками на Організацію із заборони хімічної зброї, штаб-квартира якої знаходиться у Гаазі. Раніше, у червні 2017 року, міністри оборони двох країн підписали заяву про спільне бачення, у якому підкреслили намір зміцнювати співпрацю з питань безпеки, розвідки, у тому числі протидії гібридним загрозам, тероризму тощо.⁹²

⁹⁰ Britain and Italy start work on partnership to boost trade// Reuters URL: <https://www.reuters.com/business/britain-italy-start-work-partnership-boost-trade-2021-10-13/>

⁹¹ PM announces landmark new package of defence and security cooperation with Poland URL: <https://www.gov.uk/government/news/pm-announces-landmark-new-package-of-defence-and-security-cooperation-with-poland>

⁹² Defence Secretary agrees stronger partnership with Netherlands. URL: <https://www.gov.uk/government/news/defence-secretary-agrees-stronger-partnership-with-netherlands>

У контексті відносин Британії з північноєвропейськими державами показово, що, наприклад, у доповіді Комітету у справах ЄС Палати лордів Парламенту Великої Британії «Відносини Сполученого Королівства та ЄС після Брекзиту»⁹³ країни Північної Європи зустрічається лише двічі: Швеція та Норвегія – у зв’язку з наявністю сухопутного кордону між країнами ЄС та ЄАВТ-СЕП;⁹³ Ісландія – у зв’язку з тим, що вона є нетто-отримувачем коштів із фондів ЄС. Водночас у більшості аналітичних оглядів, підготовлених останніми роками у країнах Північної Європи (наприклад, Danske Bank, Confederation of Danish Industry, Stockholm Chamber of Commerce, Nordea, KPMG, University of Turku), в описі ситуації після Брекзиту найчастіше зустрічається слово «невизначеність» (uncertainty).

Найважливішим наслідком Брекзиту для країн Скандинавсько-Балтійського регіону стануть зміна політичного балансу та необхідність переформатування коаліцій усередині ЄС, а також прагнення Нідерландів уже сьогодні взяти на себе своєрідні функції «спадкоємця» Великої Британії як щодо євроатлантизму, так і апологета вільного ринку. Тому, основним інтересом Сполученого Королівства може бути підтримка відносин із країнами регіону як потенційною «групою впливу» в ЄС.

Зовнішньополітичні та оборонні відомства держав Балтії традиційно розглядають євроатлантичний напрямок зовнішньої політики як основний, а Велику Британію як другого після США найважливішого партнера у питаннях підтримки їхньої безпеки.⁹⁴ Для північноєвропейських держав (у тому числі й для не членів НАТО – Фінляндії та Швеції) на політику неприєднання (non-alignment до військово-політичних блоків) євроатлантизм також є першочерговим чи, принаймні, одним із основних пріоритетів зовнішньої та оборонної політики.

⁹³ UK-EU relations after Brexit (17th Report of Session 2017-19) / House of Lords, European Union Committee. Ordered to be printed 5 June 2018 and published 8 June 2018. URL: <https://publications.parliament.uk/pa/ld201719/ldselect/ldeucom/149/149.pdf>.

⁹⁴ Future Security Challenges in the Baltic Sea Region URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/904438/20200723-dcdc_futures_regional_security_baltic.pdf

Говорити про конкуренцію Сполученого Королівства з Німеччиною, як лідером ЄС, не доводиться. Така конкуренція абсолютно неможлива і абсолютно безглузда, тому що Німеччина консолідувала навколо себе Європейський Союз, і це була одна з причин, через яку Велика Британія з нього вийшла.

30 червня 2021 року міністри закордонних справ Великої Британії та ФРН, а саме Домінік Рааб та Хайко Маас підписали спільну декларацію про співпрацю. Згідно з документом подальше співробітництво дасть можливість нового рівня розвитку для двох держав у різноманітних сферах, а також допоможе глибокій трансформації усієї Європи. Саме завдяки цій декларації піднімаються такі важливі питання сучасності, як подолання наслідків пандемії Covid-19, боротьба зі змінами, які пов'язані з кліматом на планеті, а також питання про захист прав людини та демократичних цінностей. Значної уваги потребує також модернізація Всесвітньої організації охорони здоров'я і звичайно реагування на військові конфлікти, гуманітарну допомогу. У Спільній декларації чітко зазначено, що уряд Німеччини беззастережно підтримуватиме співпрацю та діалог між Європейським Союзом та Сполученим Королівством щодо зовнішньої політики та політики безпеки.⁹⁵

Прем'єр-міністр країни Б. Джонсон для зміцнення позицій, які похитнулися, продовжив використовувати концепцію «Глобальної Британії», що з ідейно-політичної точки зору не є якісно новим проектом. Скоріше, це синтез виголошених положень Т. Мей у ті роки, коли Б. Джонсон входив до складу Кабінету на посаді глави Форін-офіс. У тому або в іншому вигляді їх уже використовували політики у минулому. Наприклад, у 2005 році, коли Велика Британія стала головою в Європейській Раді, Г. Браун, канцлер Казначейства у кабінеті Т. Блера, заявив про можливість перетворити Європейський Союз на більш глобально орієнтовану структуру, спираючись на

⁹⁵ Joint Declaration of intent on UK-German foreign policy cooperation URL: <https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/gbr-joint-declaration/2468908>

значний британський досвід.⁹⁶ Виголошена теза не отримала при лейбористах подальшого розвитку.

Гасло про «Глобальну Британію» було відроджено Консервативною партією як відповідь на підсумки референдуму 23 червня 2016 року. Країна, несподівано опинившись перед перспективою виходу з ЄС мала знайти нове місце у Європі та світі й сформулювати симетричну відповідь на потенційне ослаблення своїх зовнішньополітичних позицій.

Концепція «Глобальної Британії» загалом викладена у низці політичних, аналітичних документів та виступів. У березні 2018 року ця тема отримала розвиток у відповіді Форін-офісу на запит парламентського Комітету із закордонних справ. Іншими словами, теза про «Глобальну Британію» символізувала намір уряду пристосуватися до змін, які будуть після Брекзиту, і водночас залишатися успішним глобальним зовнішньополітичним гравцем.⁹⁷

Незважаючи на заявлену мету Сполученого Королівства продовжувати тісну взаємодію з Європейським Союзом у сфері зовнішньої політики, безпеки та оборони, що було зафіксовано у політичній угоді, погодженій у жовтні 2019 року, Лондон на цьому етапі вважає за краще співпрацювати з країнами ЄС на двосторонній основі.

Показово, що відразу після Брекзиту зовнішньополітична активність Сполученого Королівства знизилася. Прем'єр-міністр Б. Джонсон не поїхав на Всесвітній економічний форум у Давосі, не відвідав Мюнхенську конференцію з безпеки на початку 2020 року. Це спровокувало дискусії про те, чи зможе Британія поза Європейським Союзом зберегти роль глобального міжнародного гравця чи залишиться регіональною силою, якій ще належить довести власну значущість для світової та європейської політики.

⁹⁶ Kitchen F. Looking to the future – what is the likely impact of Brexit on education establishments? URL: <https://www.ecclesiastical.com/documents/education-brexit.pdf>.

⁹⁷ Богдасарова Т. Трансформация концепции «Глобальная Британия» после Brexit. 2020. URL: https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/columns/europeanpolicy/transformatsiya-kontseptsiiiglobalnaya-britaniya-posle-brexit/?sphrase_id=40633874.

Не менш важливо й те, що Брекзит співпав за часом із пандемією коронавірусної хвороби на початку 2020 року, глобальними зрушеннями у сучасній системі міжнародних відносин та балансі сил. Карантин у всьому світі суттєво уповільнив міжнародно-політичні процеси, змусив країни сконцентруватися на внутрішніх питаннях, проте наслідки пандемії стануть своєрідним каталізатором якнайшвидшої розробки нового зовнішньополітичного курсу Лондона.

3.2. Перспективи відносин України з Великою Британією

Сучасний політико-дипломатичний діалог між Україною та Великою Британією почався 31 грудня 1991 року, коли Велика Британія визнала незалежність України. Відтоді, у відносинах двох держав були поживавлення й «охолодження» політичного діалогу.

Від Сполученого Королівства не раз лунала критика на адресу українських реформ, а точніше їх повільності та невдачі.⁹⁸ Але ситуація змінилася у 2002 р., коли Британія стала однією з країн ЄС у стратегії поліпшення відносин з Україною, Молдовою та Білоруссю.

Значною подією в історії українсько-британських відносин став візит української делегації на чолі президента України В. Зеленського до Великої Британії. У рамках візиту підтверджено особливий характер двостороннього діалогу. Країни підписали Угоду про політичне співробітництво, вільну торгівлю та стратегічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством.⁹⁹ Цю угоду сторони називають історичною, адже вона відкриває нові межі співробітництва. Угода охоплює такі сфери, як торгівля, промислова політика, енергетика, сільське господарство, інформаційне суспільство,

⁹⁸ Українсько-британські відносини: історія та сучасність / І. Черинько // Наук. зап. Ін-ту політ. і етнонац. дослідж. — 2009. — Вип. 43. — С. 313-321. — Бібліогр.: 17 назв. — укр.

⁹⁹ Угода Про Політичне Співробітництво, Вільну Торгівлю І Стратегічне Партнерство Між Україною Та Сполученим Королівством Великої Британії І Північної Ірландії. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/826_001-20

навколишнє середовище, глобальні завдання щодо боротьби зі змінами клімату.

Заступник міністра економіки Тарас Качка заявив, що від початку співпраці України та Сполученого Королівства у рамках угоди про вільну торгівлю станом на 2021 рік можна спостерігати ріст товарообігу на 41,5%, що порівняні з попередніми роками демонструє значний стрибок і розвиток. Повідомляється, що загальний товарообіг між державами складає 885 млн. доларів. Також, відповідно до угоди, передбачалось надання Україні близько трьох мільярдів фунтів кредитних гарантій в сфері торгівлі.¹⁰⁰

Угода про вільну торгівлю та стратегічне партнерство є найбільшою двосторонньою угодою, яку Україна підписала з однією країною. Вона охоплює товари та послуги, оскільки не всі угоди про вільну торгівлю також охоплюють послуги та інші сфери. Відразу з 2021 року 98% українських товарів отримують безкоштовний доступ на ринок Великої Британії, а вже з 2023 року 100% товарів отримують повний доступ. Відповідно Україна матиме лише 36 товарів, які поширюються на кварталні тарифи.¹⁰¹

Аналізуючи статистичні данні товарообігу між Україною та Великою Британією ми можемо спостерігати мінливість результатів з року в рік. А, отже, починаючи з 2017 року, відбуваються зміни в експорті та імпорті між країнами і багато аналітиків звертають увагу саме на зниження дефіциту в торгівлі через підписання України Угоди про асоціацію. Варто підкреслити зріст у торговельних відносинах з 2017-2019 рік, що чітко можна побачити на рис.2.3.

¹⁰⁰ Товарообіг з Британією зріс на 41,5% після запуску ЗБТ//Financial Club. URL: <https://finclub.net/ua/news/tovaroobig-z-britaniyu-z-pochatku-roku-sklav-usd885-mln.html>

¹⁰¹ 98% українських товарів відтепер мають вільний доступ до британського ринку – MEPT. URL: <https://ukrainefood.org/2021/01/98-ukrainskykh-tovariv-vidteper-maiut-vilnyj-dostup-do-brytanskoho-rynku-mert/>

Рис. 2.3

Джерело: The Ukrainian Week¹⁰²

Ще однією пріоритетною сферою для розвитку контактів є ІТ-сфера. Український ІТ-сектор значно виріс за останні роки і доказом слугують нові дані за 2021 рік, де Україна займає лідируючі місця експортуючи свої ІТ-послуги на європейському континенті. Маючи чудову репутацію на міжнародному ринку та швидкі темпи росту українські ІТ-компанії серед всього списку європейських країн обирають перспективну роботу на ринку Великої Британії, що вкотре підтверджує важливість співпраці з цією державою в умовах сьогодення.

Варто згадати й про сферу освіти, у якій обидві країни успішно співпрацюють. На сьогоднішній день серед результатів продуктивної співпраці виділяємо підписаний меморандум між Міністерством освіти і науки України та Британською Радою у січні 2020 року. Співпраця відповідно до меморандуму розрахована на наступні чотири роки і окреслює чіткі пріоритети в освітній галузі. Починаючи від викладання та вивчення англійської мови, професійної підготовки вчителів іноземної мови до розробок відповідних національних стандартів оцінювання учнів та студентів.¹⁰³

Документ також передбачає підтримку та запуск нових різноманітних проєктів, які б полегшили вивчення англійської мови не тільки для учнів, але й для вчителів. Важливим аспектом співпраці є освітній обмін між школами та університетами між Сполученим Королівством та Україною. Саме через обмінні програми українські студенти зможуть отримати досвід роботи з іншою

¹⁰² Економіка на службі геополітики // Український Тиждень. – 2020. – URL: <https://tyzhden.ua/Economics/250228>.

¹⁰³ МОН та Британська Рада підписали меморандум про співпрацю // Урядовий портал. – 2020. – URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mon-ta-britanska-rada-pidpisali-memorandum-pro-spiivpracyu>.

системою освіти і, тим самим, збільшити свої шанси на працевлаштування, а також встановити глобальні зв'язки.

Перегляд британської політики щодо України відбувся після Революції гідності. Трагічні події рубежу 2013-2014 років в Україні з усією очевидністю вкотре виявили розуміння та підтримку українського суспільства. Після подій Майдану, анексії Криму Російською Федерацією та військового протистояння у східних областях України Велика Британія стала однією із країн, яка підтримує територіальну цілісність України.¹⁰⁴

Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії неодноразово ініціювало та підтримувало міжнародні санкції проти Росії. Велика Британія також підтримала виключення Росії з Великої вісімки. Після українських подій 2013-2014 року та військового протистояння на східних із Росією рубежах, яке триває й досі, політико-дипломатичний діалог між Україною та Сполученим Королівством також знайшов новий напрям – військово-політичний.¹⁰⁵

Хоча Британія ніколи не була активним учасником Нормандського формату, вона завжди була близьким союзником України, особливо після анексії Криму Росією. Незважаючи на те, що Брекзит все ж створив труднощі для Міністерства закордонних справ Великої Британії, його команда дипломатів і службовців славляться своєю гнучкістю та здатністю розвивати співпрацю з іншими країнами. Раніше Лондон виявляв значну прихильність реформаторським зусиллям Києва, зокрема щодо реформування поліції, антикорупційних органів та децентралізації.¹⁰⁶ Звісно, не обійшлося без критики, проте для української сторони вона була прийнятна.

Упродовж останнього десятиліття Сполучене Королівство бере активну участь у підтримці цілісності суверенітету та українських кордонів на

¹⁰⁴ Getmanchuk A. Ukraine: Brexit would damage Ukrainian hopes for a European future // The London school of economics and political science. 2015. P. 2-3.

¹⁰⁵ Gvosdev N.K. Kiev's Conundrum // National Interest. Washington, 2019. №. 16. P. 27-39.

¹⁰⁶ Гібсон К. Буремний Брекзит: як вихід Британії з ЄС вплине на Україну // Вакс Україна. URL: <https://voxukraine.org/buremnij-breksit-yak-vihid-britaniyi-z-yes-vpline-na-ukrayinu>.

міжнародному рівні. Для цього задіяні майданчики таких міжнародних організацій як ООН, ЄС, НАТО, ОБСЄ, ЮНЕСКО, Рада Європи.

Події 2016 року – референдум у Великій Британії також залишили свій слід в українсько-британському співробітництві. Зауважимо, що протягом усього періоду незалежності пріоритетним напрямом у зовнішній політиці української держави продовжувала залишатися інтеграція до ЄС.¹⁰⁷

Україна стала учасницею Угоди про «відкрите небо» з країнами Європейського Союзу (так званий «авіаційний безвіз»). До початку процедури виходу Великої Британії з ЄС цю угоду парафували, але не підписали. Головною проблемою підписання залишалася територіальна суперечка між Іспанією та Сполученим Королівством за Гібралтар.¹⁰⁸ Ще одним спірним питанням при приєднанні України до «відкритого неба» ЄС стала її позиція щодо аеропорту, розташованого на півдні Гібралтару.

Офіційно аеропорт належить Великій Британії, але розташований він, на думку Іспанії, на спірній території. Україна визнала цей аеропорт британським, через це Іспанія блокувала включення України до «відкритого неба». При виході Великої Британії з ЄС в Україні з'явилася можливість виправити своє формулювання та досягти компромісу з Іспанією.

Для України (після виходу Великої Британії з ЄС) відкривається новий обрій інтеграції, як з Сполученим Королівством, так і з країнами Європейського Союзу. Після початку процедури Брекзиту, Єврокомісія почала покращувати діалог взаємодії з країнами Європи (оновили секторальні угоди), які не є членами ЄС. Велика Британія ж, у свою чергу, почала вибудовувати тісний діалог з Україною в різних сферах.

Головна перевага, яку отримала Україна від Великої Британії – це підтримка територіальної цілісності та поглиблення політико-дипломатичного

¹⁰⁷ Beth O. The Ukraine model for Brexit: Is dissociation just like association? // Centre for European reform. 2018. P. 1-4.

¹⁰⁸ Іспанія не блокуватиме Brexit через Гібралтар. // DW. URL: <https://www.dw.com/uk/%D1%96%D1%81%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%8F-%D0%BD%D0%B5-%D0%B1%D0%BB%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%B5-brexite-%D1%87%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B7-%D0%B3%D1%96%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%82%D0%B0%D1%80/a-42512477>

діалогу, який спричинив покращення економічних відносин між країнами та розвиток військово-політичного діалогу.

Країни співпрацюють з усього спектру міжнародних питань. Сполучене Королівство підтримує територіальну цілісність України та її дії щодо вступу до ЄС та НАТО. Країни беруть участь у розширених програмах військового співробітництва, як двостороннього формату, так і в рамках НАТО. Візит української делегації до Великої Британії на початку жовтня 2020 року підтвердив особливий характер двостороннього діалогу між країнами попри процедуру виходу Сполученого Королівства з ЄС.

На початку листопада 2021 року між Урядом України та Урядом Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії була схвалена Рамкова угода щодо кредитної підтримки розвитку спроможностей Військово-Морських Сил Збройних Сил України.¹⁰⁹

А згодом, Київ відвідав міністр оборони Сполученого Королівства Бен Волліс, де разом з президентом Володимиром Зеленським було обговорено різноманітні безпекові проекти, а саме важливість підтримки українського флоту. Обидві сторони, у черговий раз, обговорили стан у Чорноморському регіоні, а також застосування численних гібридних дій Російською Федерацією на сході України. Не залишилось поза увагою й питання щодо реалізації проекту "Північний потік – 2" у якому Велика Британія підтримує українську сторону.¹¹⁰

Демонструючи непохитну підтримку Україні, Сполучене Королівство ще з 2015 року після незаконної анексії Криму, проводить свою навчальну місію під назвою операція «Орбітал». Ситуація з безпекою у південно-східній частині Донецької та Луганської областей України залишається вкрай нестабільною, тривають зіткнення між українськими збройними силами та підтримуваними Росією збройними сепаратистами. За підрахунками ООН, це призвело до близько

¹⁰⁹ Уряд погодив британський кредит для розвитку BMC України // Ukrainian Military Pages. – 2021. – URL: <https://www.ukrmilitary.com/2021/10/kredit-na-vms.html>.

¹¹⁰ Спільна заява міністрів оборони України та Великої Британії // Міністерство оборони України. – 2021. – URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2021/11/17/spilna-zayava-ministriv-oboroni-ukraini-ta-velikoi-britanii/>.

13 000 смертей і приблизно 1,5 мільйона внутрішньо переміщених осіб, які постійно проживають на підконтрольних уряду районах України.¹¹¹

Працюючи далеко від конфлікту на Сході, близько 100 військовослужбовців Збройних сил Сполученого Королівства одночасно продовжують вносити зміни та рятувати життя в Україні. Вони роблять це, працюючи як групи короткострокового навчання (STTT), координовані командою штабних офіцерів у штаб-квартирі програми «ORBITAL» у Києві. Збройні сили Великої Британії віддані роботі з нашими союзниками та партнерами для встановлення миру та безпеки в Європі та в усьому світі.

Навчання зосереджено на низці ключових бойових базових навичок піхоти та медика:

- Медичне навчання;
- Логістика;
- Протидія саморобним вибуховим пристроям (C-IED);
- Лідерство та навички піхоти;
- Планування;
- Нарощування морського потенціалу: дайвінг, пожежогасіння, боротьба з ушкодженнями та спостереження за морем.

Ця підготовка є життєво важливою для Збройних сил України, які прагнуть модернізації та розвитку, оскільки Україна продовжує стикатися з російською агресією на сході держави.

Водночас, європейський проект для більшості в українському суспільстві означає еталон до якого слід прагнути, стати частиною високої якості життя, управління та цінностей. Тому, Брекзит став для українців своєрідним викликом політичним інституціям ЄС і джерелом невизначеності та нестабільності у рамках союзу європейських держав.

¹¹¹ Operation ORBITAL explained: Training Ukrainian Armed Forces// Ministry of Defence. URL: <https://medium.com/voices-of-the-armed-forces/operation-orbital-explained-training-ukrainian-armed-forces-59405d32d604>

При цьому, важливо розуміти, що з виходом із ЄС вплив Лондона на політику Брюсселя хоча й ослабне, але повністю не зникне. Важливо й те, що будь-яке послаблення ЄС та НАТО є, безумовно, вигідним і зручним для РФ, оскільки це підвищує ймовірність скасування або ослаблення антиросійських санкцій. Однак у цьому випадку вихід Сполученого Королівства, послаблюючи ЄС, одночасно зміцнює НАТО.

Ймовірно, у цій ситуації Велика Британія ще більшою мірою розвиватиме свої зв'язки із США, як торговельні – аж до можливого укладення угоди про зону вільної торгівлі, так і військові – по лінії НАТО. Саме тому, українські ЗМІ постійно висвітлюють тему Брекзиту як загрозу Україні та українській незалежності.¹¹²

Велика Британія активно допомагає Україні, підтримуючи реформи судової системи, міністерств освіти і науки й збройних сил, а також антикорупційних органів; також працює над полегшенням наслідків конфлікту на сході України, надаючи допомогу постраждалим, ВПО, протидіє гендерно обумовленому насильству, спонсорує розмінування. Для цього на 2018 та 2019 країна виділила 14 млн фунтів стерлінгів.¹¹³ Ймовірно, вона й надалі залишатиметься надійним партнером України, хоча обсяги та напрямки допомоги змінюватимуться у залежності від фінансових втрат від Брекзиту та динаміки відносин Великої Британії з ЄС у найближчі роки.¹¹⁴

На Україні відіб'ється вплив виходу з ЄС на подальший розвиток політики безпеки та оборони Союзу. Повноцінне залучення Великої Британії уможливить співпрацю щодо розширення участі третіх країн у відповідних напрямках політики Європейського Союзу. Водночас, конфліктний результат створює ризик обмеження участі нашої держави у нових безпекових

¹¹² Гісса-Іванович О., Кибич Я. Брекзит: наслідки і перспективи (в контексті побудови нових відносин Британія – Україна – ЄС) // Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент: зб. наук. праць. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2020. Том 8. С. 47-61.

¹¹³ Brexit: ціна одного референдуму. В грошах... Укрінформ, URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2673704-brexitcina-odnogo-referendumu-v-grosah.html>.

¹¹⁴ Зайцев Б., Коваль Н. Ключові аспекти виходу Великої Британії з ЄС: наслідки для України: аналітична записка. Дипломатична академія України імені Геннадія Удовенка при МЗС. 2019. URL: http://da.mfa.gov.ua/wpcontent/uploads/2019/02/lyuty_2019_B.ZAJTSEV_N.KOVAL_.pdf

ініціативах. За будь-яким із цих сценаріїв Україна повинна активніше співпрацювати з різними державами ЄС (наприклад, Литвою, Польщею, Румунією) у цій сфері.

Україна втратила одного зі своїх найсильніших прихильників у ЄС, адже активна позиція Великої Британії з протидії російській агресії часто протистоїть більш поміркованій франко-німецькій позиції. Велика Британія є ключовим гравцем підтримки європейського курсу України впродовж тривалого часу. Поки важко спрогнозувати, чи ослабне британська позиція щодо цього питання з часом, після Брекзиту. Зрештою, українсько-британські відносини розвиваються переважно у площині двостороннього співробітництва.

Відповідно, враховуючи орієнтири, визначені новим урядом Сполученого Королівства, слід очікувати незначного зміщення акцентів у сфері українсько-британських відносин. Основним інтересом для Великої Британії у співпраці з Україною залишається нарощування британської економічної присутності в країні і, відповідно, – створення сприятливих умов для діяльності британського бізнесу.

Висновки до розділу 3

Після вступу до ЄС Велика Британія проводила свою політику та погоджувала свої дії на міжнародній арені з двома ключовими для себе партнерами – США та Європейським Союзом. Після виходу з ЄС і «розчарування» в атлантичному партнері Сполученому Королівству доведеться зіткнутися з викликом здобутої нею незалежності і діяти самотужки у міжнародних справах. У Брюсселі з цього приводу було багато обговорень, як же Британія дотримуватиметься умов угоди про вихід із Європейського Союзу.

Тривалі переговори щодо умов Брекзиту були симптомами глибокої невизначеності щодо суті питання та відсутності загального бачення майбутніх відносин Британії та ЄС. Британія опинилася перед непростим вибором.

Підкреслене дотримання насамперед торгових відносин із ЄС означає випадіння королівства з європейських виробничих ланцюжків. Знову ж таки зближення з ЄС для Британії загрожує роллю молодшого партнера, який приймає правила Європейського Союзу, і знеціненням свого ж потенціалу повернути собі контроль у рішеннях і діях. Ситуація ще й ускладнена відсутністю довіри до ЄС, який, як вважають прихильники Брекзиту, спочатку бажав так чи інакше прив'язати до себе Британію.

У результаті виникло недовірливе, незрозуміле бачення взаємовідносин. Подібна ситуація не могла бути стійкою у продовж тривалого часу. Протенаявність угоди тепер є певною основою, структурою регулювання відносин. Ймовірно, Британія вестиме переговори з ЄС перманентно – від рибальства до товарообміну, переглядаючи домовленості, досягнуті поспіхом.

Вихід Великої Британії з ЄС є надзвичайно складним і з формально-організаційної, та з політико-ідеологічної точки зору процес. Але головне – він не має прецедентів.

Отже, здійснюючи огляд зовнішньополітичних амбіцій Сполученого Королівства на сучасному етапі варто виділити не тільки досить велику зацікавленість Британії в Індо-Тихоокеанському регіоні, але й місце європейського напрямку у її зовнішній політиці. Відповідно до цього Велика Британія підкреслює її намір саме двосторонньої співпраці з європейськими союзниками. Особливо виділяються стратегічні відносини з Францією, Німеччиною, Ірландією. Активізація відбувається й в британо-польському та британо-нідерландському партнерстві.

Менш продуктивним залишається діалог Сполученого Королівства з країнами північної Європи, хоча у перспективі відносини з такими країнами, як Швеція та Норвегія можуть значно посилитись. Розвиток політичних та торговельних зв'язків з цими найбільшими скандинавськими країнами, буде корисним для Великої Британії, а саме вигідним у плані для робочих місць і розвитку співпраці з британськими партнерами в Європейському Союзі.

Упродовж останнього десятиліття Велика Британія бере активну участь у підтримці цілісності суверенітету України та українських кордонів на міжнародному рівні. Для цього задіяні майданчики різних міжнародних організацій.

Україна та Сполучене Королівство співпрацюють з усього спектру міжнародних питань. Сполучене Королівство підтримує територіальну цілісність України та її дії щодо вступу до ЄС та НАТО. Країни беруть участь у розширених програмах військового співробітництва, як двостороннього формату, так і в рамках НАТО. Велика Британія всіляко намагається допомагати Україні у боротьбі з російською агресією, починаючи від запровадження санкцій до впровадження міцного військово-політичного діалогу з українською стороною.

Візит української делегації до Великої Британії на початку жовтня 2020 року підтвердив особливий характер двостороннього діалогу між країнами попри процедуру виходу Сполученого Королівства з ЄС. Підписана Угода про політичне співробітництво, вільну торгівлю та стратегічне партнерство між державами вже демонструє значні результати у торговельній сфері, адже за даними поточного року товарообіг виріс на 41,5%. Угода забезпечує для України ширший доступ української продукції на ринок Сполученого Королівства, що посилює економічний ріст.

Вартим уваги залишаються освітня та ІТ-сфери, які зі свого боку мають хороші перспективи в розвитку тісніших зв'язків між Великою Британією та Україною. Це забезпечить підготовку кваліфікованих фахівців в сфері освіти та професіоналів з ІТ-послуг, які, кооперуючись з британськими ІТ-компаніями, зможуть вивести Україну на новий рівень розвитку. Таким чином український ІТ-сектор зможе отримати величезний досвід використовуючи сучасні міжнародні підходи.

Отже, перспективи відносин двох держав можна розцінювати позитивно, адже вони розвиваються переважно в площині двостороннього співробітництва.

ВИСНОВКИ

Досліджуючи еволюцію відносин між Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії та Європейським Союзом був здійснений ретроспективний аналіз. Він дає можливість розкриття причин та передумов виходу Сполученого Королівства з ЄС.

1 лютого 2020 року Велика Британія офіційно перестала бути членом Європейського Союзу, цілий етап британської історії підійшов до кінця. Протягом майже півстоліття – з 1973 по 2020 рік – можливо, найважливішим фактом британської історії було її членство у Європейському Союзі. Перебування Великої Британії у складі Європейського Союзу мало вплив майже всі сфери життя у державі. У першу чергу, це мало помітний вплив на політичне життя та змінило те, як керували країною, з ким велися торгівельні відносини і хто мав право тут жити та працювати. Під впливом ЄС було перебудовано виробничу базу Великої Британії, внесено велику кількість змін та поправок до законів та конституції та трансформовано судову систему. Європейський вплив відчувається у всьому спектрі державної політики, від захисту навколишнього середовища до регіональної політики, сільського господарства та мирного процесу у Північній Ірландії. Це була «епоха Британії в Європі», і її відхід знаменує епоху в британській історії.

Починаючи з 60-х років, кожен уряд (лейбористський чи консервативний) виходив із трьох основних припущень: найкращий спосіб відновити економічну міць Британії – це вхід на інтегрований європейський ринок; що найнадійніший шлях до впливу у Вашингтоні чи Співдружності – це лідерство в Європі; і що найкращий спосіб максимізувати британський суверенітет – це зайняти місце за столом, де вирішуватиметься його доля. Внаслідок цього Європа стала відповіддю на всі великі стратегічні питання британської політики, від економічної та політичної моделі до дипломатичної стратегії.

Усі без винятку уряди Сполученого Королівства були євроскептичними у тому сенсі, що заперечували проти розширення повноважень ЄС. Чим далі розвивався Європейський Союз, чим більше поглиблювалися процеси

економічної та політичної інтеграції, тим сильнішими ставали євроскептичні настрої у британському суспільстві та політичній еліті.

Політична, і навіть ідеологічна, прірва між Лондоном і континентальною Європою ставала все помітнішою та ширшою. Створення Партії незалежності Сполученого Королівства (UKIP) – метою якої був вихід Великої Британії з ЄС стало фактором, який змінив міжпартійний баланс. Усі політичні сили, а особливо консерватори, стали змушені активніше боротися за євроскептичного виборця, балансувати на стежці, що звужується, між зобов'язаннями перед європейськими партнерами і настроями громадян.

Було висунуто низку причин, які пояснюють голосування британського суспільства за вихід з Європейського Союзу. Над цією тематикою працювало багато науковців та аналітиків і було написано чимало робіт та книг, де явище Брекзиту являється не тільки питанням, що стосується Великої Британії, а є загальноєвропейським. З виходом Сполученого Королівства Європейський Союз втратив одну з своїх найбільш військово та економічно потужних держав. Брекзит став найяскравішим проявом фундаментальної напруженості, яка спостерігалася протягом тривалого часу всередині ЄС.

Прийнято вважати, що втрата суверенітету та відсутність демократичного контролю стали ключовими причинами та приводом голосування більшості за вихід Великої Британії з ЄС. Деякі дослідники також пояснювали результат з точки зору британської історії та гострого прояву відродження британської чи так званої англійської ідентичності. Інші пояснюють вибір електорату з точки зору економічного чинника, також є ті, що обґрунтовують рішення Великої Британії наслідками необмеженої імміграції громадян ЄС та негативними аспектами, які можуть бути цим спричиненні.

Підсумовуючи вище згадане, у підпункті 2 розділу I до переліку найголовніших соціально-політичних причин Брекзиту відносимо: неможливість контролювати імміграцію громадян з Європейського Союзу; нездатність Європи контролювати потоки мігрантів після близькосхідних воєн; значне збільшення міграції зі Східної Європи в деяких районах, зниження

заробітної плати та підвищення цін на оренду; розбіжності Великої Британії з партнерами в Європейському Союзі.

Серед економічних причин Брекзиту слід виділити: жорстку економію та значне скорочення державних витрат після глобальної фінансової кризи; конкуренція, яка характеризується хронічним дефіцитом торговельного балансу для Сполученого Королівства.

Наприкінці січня 2020 року Європейський Союз завершив ратифікацію Угоди про вихід Сполученого Королівства з блоку. Документ відповідно був схвалений Європейським парламентом, королевою Єлизаветою II та прем'єр-міністром Великої Британії Борисом Джонсоном. Згідно з угодою Велика Британія більше не є членом ЄС, але залишається членом єдиного ринку та митного союзу. Документом передбачені питання фінансового сектору, прав та свобод громадян, питання щодо перехідного періоду та протоколів щодо Ірландії і Північної Ірландії, Кіпру та Гібралтару.

Аби дати змогу Сполученому Королівству адаптуватись до нових реалій було запроваджено перехідний період, який тривав до кінця 2020 року. Під час перехідного періоду першим у списку справ була угода про вільну торгівлю Великої Британії та ЄС. Це буде важливо для Великої Британії, яка хотіла мати можливість продовжувати торгівлю з ЄС без мит, квот або інших бар'єрів після переходу.

Крім переговорів про торговельну угоду між Сполученим Королівством та ЄС, перехід також дозволяв Великій Британії вести офіційні торгові переговори з іншими країнами, такими як США, Канада, Австралія та Нова Зеландія. Під час перехідного періоду Британії та ЄС необхідно було вирішити багато інших аспектів майбутніх відносин, таких як обмін даними, безпека, авіаційні стандарти, доступ до рибних вод, постачання електроенергії та газу, ліцензування та регулювання лікарських засобів та інші.

Угода про торгівлю та співробітництво Європейського Союзу та Великої Британії була підписана 30 грудня 2020 року, набула чинності на тимчасовій основі з 1 січня 2021 року та почала діяти з 1 травня 2021 року. Вона виходить за

рамки традиційних угод про вільну торгівлю та забезпечує міцну основу для збереження відносин між Сполученим Королівством та Європейським Союзом.

Угода складається з семи частин: 1) загальні та інституційні положення; 2) торгівля, транспорт, рибальство та інші домовленості; 3) співробітництво правоохоронних органів і судових органів у кримінальних справах; 4) тематична співпраця (охорона здоров'я та кібербезпека); 5) участь у профспілкових програмах, раціональне фінансове управління та фінансове забезпечення; 6) врегулювання спорів і горизонтальні положення; та 7) заключні положення. Також угода доповнюється 50 додатками, які охоплюють конкретні аспекти, такі як правила походження, рибальство, автомобілі, хімікати, ліки, органічні продукти та вино, конкретні послуги, енергетика, переміщення людей, короткострокові ділові візи та обмін інформацією.

Зовнішня політика та оборонне співробітництво не охоплюються угодою, оскільки Велика Британія не хотіла вести переговори з цього питання. Отже, з січня 2021 року між Великою Британією та ЄС немає рамок для розробки та координації спільних заходів реагування на зовнішньополітичні виклики, наприклад, запровадження санкцій щодо громадян чи економік третіх країн.

Угода охоплює не лише торгівлю товарами та послугами, а й широкий спектр інших сфер інтересів ЄС, таких як інвестиції, конкуренція, державна допомога, податкова прозорість, повітряний та автомобільний транспорт, енергетика та стійкість, рибальство, захист даних, та координація соціального забезпечення. Наприклад, що стосується енергетики, угода передбачає нову модель торгівлі та взаємозв'язку з гарантіями відкритої та чесної конкуренції, у тому числі щодо стандартів безпеки для шельфу та виробництва відновлюваної енергії, а також сторони домовилися про нову структуру для спільного управління рибними запасами у водах ЄС і Великої Британії.

До того ж, Угода про торгівлю та співробітництво встановлює нову основу для співробітництва правоохоронних органів та судових органів у кримінальних та цивільно-правових справах. Згідно з угодою, сторони визнають необхідність

тісної співпраці між національною поліцією та судовими органами, зокрема для боротьби та переслідування транскордонної злочинності та тероризму.

Оскільки, в Угоді про торгівлю та співробітництво немає домовленостей між ЄС та Сполученим Королівством щодо зовнішньої політики, вони визнають, що співробітництво має відбуватися в інших форматах.

Вихід Великої Британії з Європейського Союзу у поєднанні з небажанням Лондона мати справу з ЄС як зовнішньополітичним суб'єктом спонукає країни-члени та Велику Британію досліджувати нові шляхи спільної роботи у зовнішній політиці. Найочевидніший шлях до спільної роботи – поглиблене двостороннє співробітництво та консультації. Формати можуть варіюватися від двосторонньої взаємодії до невеликих груп, таких як ЕЗ і Quad, тимчасових неформальних груп і існуючих інституцій, таких як НАТО.

Хоча Франція, Німеччина та інші країни-члени визнають необхідність прагматичної співпраці з Великою Британією, вони знають, що обхід ЄС шляхом роботи у дипломатичних невеликих групах, таких як ЕЗ, створює тертя з іншими державами-членами та послаблює європейську єдність.

Отже, Лондон зосередиться на альтернативних та більш гнучких форматах, а відповідно продовжить координувати пряму двосторонню та багатосторонню основу, особливо з Францією, Німеччиною та меншою мірою з Польщею та північними державами.

Перспективними залишаються відносини Сполученого Королівства з Україною. Після виходу Британії з ЄС привабливим партнером для зовнішньополітичної діяльності постає Україна. Відносини цих двох держав розпочались ще задовго до революційних подій в Україні. Велика Британія завжди була палким прихильником євроінтеграційних процесів в Україні та продовжує бути стратегічним партнером у сфері безпеки та оборони.

Уряд Великої Британії надає Україні гуманітарну та технічну допомогу на двосторонньому рівні та в рамках міжнародних ініціатив. Численні британські проекти спрямовані на зміцнення верховенства права, реформування поліції та судової системи, лібералізацію/модернізацію енергетичного та банківського

секторів, реформування податкової системи та покращення бізнес-клімату, боротьбу з корупцією.

Як основний елемент військово-технічної допомоги у 2016 році уряд Великої Британії збільшив кількість своїх інструкторів, які навчають українських військових. Станом на 2021 рік були підписані домовленості щодо фінансової підтримки та будівництва українського військового флоту, що стало додатковим свідченням незмінної відданості Великої Британії у підтримці України, коли вона бореться з російською агресією. Успішна та процвітаюча Україна є безумовно найпотужнішим протиотрутою від цієї агресії, і тому для Сполученого Королівства правильним буде підняти місце України у своєму зовнішньополітичному порядку денному.

Що стосується торгівлі, 8 жовтня 2020 року Сполучене Королівство та Україна підписали Угоду про політичне співробітництво, вільну торгівлю та стратегічне партнерство. Угода не лише забезпечує безперервну лібералізацію торгівлі між Великою Британією та Україною, а й створює Торговельний комітет, щоб нарешті побудувати належний економічний діалог між двома країнами та фактично збільшує певні тарифні квоти. Ця угода з моменту набуття чинності принесла свої результати у вигляді значного росту товарообігу між Україною та Британією на 41,5%.

Що ж до інвестицій, то Україна отримала близько 2 мільярда фунтів стерлінгів британського експортного фінансування для секторів оборони, сільського господарства, інфраструктури, енергетики та охорони здоров'я. Британські компанії та інвестори готові інвестувати в Україну, використовуючи нові можливості передбачені двостороннім партнерством, але попри це Україні все ще необхідно покращити інвестиційний клімат та збільшити стабільність на ринку.

З точки зору комунікації, обидві країни повинні тісно співпрацювати, щоб створити платформу, яка надає інформацію про можливості, які існують для українських та британських компаній, і видає рекомендації щодо того, як можна отримати доступ до підтримки торгівлі та інвестицій.

Поглиблення соціально-культурних зв'язків з Україною також відповідає інтересам Великої Британії, і запровадження безвізового режиму для українців було б важливим наступним кроком у цьому напрямку.

Велика Британія та Україна — дві з найбільш підприємницьких країн у світі і для них є всі можливості бути більш амбітними та розвивати екосистему, яка полегшує потік послуг, товарів і, головне, капіталу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Спільна заява міністрів оборони України та Великої Британії // Міністерство оборони України. – 2021. – URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2021/11/17/spilna-zayava-ministriv-oboroni-ukraini-ta-velikoi-britanii/>.
2. Угода Про Політичне Співробітництво, Вільну Торгівлю І Стратегічне Партнерство Між Україною Та Сполученим Королівством Великої Британії І Північної Ірландії. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/826_001-20
3. Agreement between the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the European Atomic Energy Community for cooperation on the safe and peaceful uses of nuclear energy // Official Journal of the European Union. 2020. L 445. Vol. 63. 31 Dec. P.5-22.
4. Agreement on the withdrawal of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland from the European Union and the European Atomic Energy Community. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/840655/Agreement_on_the_withdrawal_of_the_United_Kingdom_of_Great_Britain_and_Northern_Ireland_from_the_European_Union_and_the_European_Atomic_Energy_Community.pdf.
5. European Council (Art. 50) guidelines for Brexit negotiations // European Council URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/04/29/euco-brexit-guidelines/>
6. Eurostat URL: <https://ec.europa.eu/eurostat>
7. Foreign policy, defence and development. A Future Partnership Paper. HM Government, 16.09.2017. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/foreign-policy-defence-and-development-a-future-partnership-paper>
8. Joint Declaration of intent on UK-German foreign policy cooperation URL: <https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/gbr-joint-declaration/2468908>

9. PM announces landmark new package of defence and security cooperation with Poland
URL: <https://www.gov.uk/government/news/pm-announces-landmark-new-package-of-defence-and-security-cooperation-with-poland>
10. Questions and Answers on the United Kingdom's withdrawal from the European Union
// European Commission URL:
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/QANDA_20_104The The Economist URL : <https://www.economist.com/>
11. The Revised EU-UK Withdrawal Agreement Explained // European Commission
URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/slides_the_wa_explained.pdf
12. The Treaty of Rome [Электронный ресурс] : Official Publications of the European Communities, 1957 -
URL: https://ec.europa.eu/romania/sites/romania/files/tratatul_de_la_roma.pdf
13. Trade and Cooperation Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community, of the one part, and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, of the other part // Official Journal of the European Union. 2020. L 444. Vol. 63. 31 Dec.
14. UK/EU and EAEC: Trade and Cooperation Agreement URL:
<https://www.gov.uk/government/publications/ukey-and-eaec-trade-and-cooperation-agreement-ts-no82021>

Література

15. Ананьева, Е. Брекзит: предыстория и причины / Е. Ананьева // Международная жизнь. - 2018. № 2. – С. 23. URL: <https://interaffairs.ru/news/show/19402>
16. Бабынина Л.О. Брекзит: переговоры о будущем формате отношений // Европейский Союз: факты и комментарии. 2020. Выпуск. 100. С.105-108.
17. Бабынина Л.О. Новое соглашение между Великобританией и ЕС: кто выиграл? Научно-аналитический Вестник Института Европы РАН, № 6 (12). 2019. С. 18-23.
18. Бажан. А.И. Конкуренция как причина брекзита. В сборнике: Экономические аспекты Брекзита Сер. "Доклады Института Европы" Москва, 2017. С. 26-34.

19. Богдасарова Т. Трансформация концепции «Глобальная Британия» после Brexit. 2020. URL: https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/columns/europeanpolicy/transformatsiya-kontseptsii-globalnaya-britaniya-posle-brexit/?sphrase_id=40633874.
20. Бонтуш І. ЄС без Великобританії: нова форма співпраці чи розпад союзу? URL : <http://iac.org.ua/yes-bez-velikobritaniyi-nova-forma-spivpratsi-chi-rozpad-soyuzu>.
21. Валуев А.В. Основные итоги внешней политики правительств «новых» лейбористов в Великобритании // ПОЛИТЭК. 2010. – 350 с.
22. Гібсон К. Буремний Брекзит: як вихід Британії з ЄС вплине на Україну // Вакс Україна. URL: <https://voxukraine.org/buremnij-breksit-yak-vihid-britaniyi-z-yes-vpline-na-ukrayinu>.
23. Гісса-Іванович О., Кибич Я. Брекзит: наслідки і перспективи (в контексті побудови нових відносин Британія – Україна – ЄС) // Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент: зб. наук. праць. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2020. Том 8. С. 47-61.
24. Годованюк К.А. «Глобальная Британия» в преддверии Брексита = «Global Britain» in the run-up to Brexit: [монография] / К.А. Годованюк. \ М.: Ин-т Европы РАН, 2020. 160 с.
25. Грубінко, А. В. Участь Великої Британії у європейській політичній інтеграції: між атлантизмом та європеїзмом [Електронний ресурс] / А.В. Грубінко // Європейські історичні студії. – 2015. – № 1. – С. 6-17.
26. Грубінко, А. В. Участь Великої Британії у зовнішній політиці і політиці безпеки ЄС: теоретико-концептуальний вимір [Електронний ресурс] / А. В. Грубінко // Молодий вчений. – 2015. – № 2 (17), ч. 1. – С. 12-16.
27. Дев'яткіна А.Г. Політика Великої Британії щодо Європейського Союзу// Актуальні проблеми сучасних міжнародних відносин. 2015. - №5. С. 20-29
28. Зайцев Б., Коваль Н. Ключові аспекти виходу Великої Британії з ЄС: наслідки для України: аналітична записка. Дипломатична академія України імені Геннадія Удовенка при МЗС. 2019. URL:

http://da.mfa.gov.ua/wpcontent/uploads/2019/02/lyuty_2019_B.ZAJTSEV_N.KOVAL_.pdf

- 29.Капитонова Н.К., Романова Е.В. История внешней политики Великобритании: учебник. М.: Международные отношения, 2016. – 840 с
- 30.Каргашина К.В. Проблема выхода Великобритании из ЕС: причины и ключевые противоречия // Актуальные проблемы современных международных отношений. 2017. – №5. С. 29-38
- 31.Кондратенко М. Влада Північної Ірландії призупинила Brexit-перевірки на кордоні. DW. 2021. URL: <https://www.dw.com/uk/vlada-pivnichnoi-irlandiipryzupynyla-brexit-perevirky-na-kordoni/a-56426004>.
- 32.Морозов А.М. Факторы формирования политики Великобритании в отношении ЕС: автореф. дис. к-та полит. наук. Москва, 2008. 256 с.
- 33.Плешко І. О., Прихненко М. І. Шляхи врегулювання питання виходу Великої Британії з ЄС та напрямки подальшої співпраці // Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. Том 2. № 12 (2020). С. 99-104.
- 34.Погорельский А.В. Особенности политики Великобритании в отношении Европейского Союза // Научный Вестник Воронежского государственного архитектурно-строительного университета. 2016. – №2. С. 162-167
- 35.Рижков М. URL: <http://tass.UK/mezhdunarodnaya-panorama/4036805>
- 36.Федоров К.М. К вопросу о внешнеполитическом курсе Великобритании в период премьерства Гордона Брауна // Власть. 2012. – №4. С. 12-17
- 37.Яковенко Н. Велика Британія в міжнародних організаціях: [навчальний посібник] / Н. Яковенко. – К.: Київський університет, 2011. – 400 с
- 38.Яньшина И.В. Политика Великобритании в вопросе европейской интеграции в сфере Лиссабонских соглашений: автореф. дис. к-та истор. наук. Москва, 2013. 309 с.
- 39.Begg & Heinemann, New budget, old dilemmas, Centre for European Reform. URL: http://83.143.248.39/faculty/didar/EUR324/briefing_new_budget_22Feb06.pdf
- 40.Beth O. The Ukraine model for Brexit: Is dissociation just like association? // Centre for European reform. 2018. P. 1-4.

41. Blair T. A Journey. London, 2010. – 154 p
42. Bulmer S. New Labour and the European Union 1997-2007 URL: https://www.swp-berlin.org/publications/products/arbeitspapiere/bulmer_KS.pdf
43. Eliatt H. From finance to fish: Everything you need to know about a no-deal Brexit // CNBC LLC. Englewood Cliffs: A Division of NBCUniversal. URL: <https://www.cnbc.com/2020/12/16/whatdoes-no-deal-brexite-mean.html>.
44. Fox B. UK loses EU anti-piracy missions to France and Spain // Euractiv. URL: <https://www.euractiv.com/section/defence-and-security/news/uk-loses-eu-anti-piracy-missions-to-france-and-spain/>
45. Getmanchuk A. Ukraine: Brexit would damage Ukrainian hopes for a European future // The London school of economics and political science. 2015. P. 2-3.
46. Gvosdev N.K. Kiev's Conundrum // National Interest. Washington, 2019. №. 16. P. 27-39.
47. Kenealy D. How Did We Get Here? A Brief History of Britain's Membership of the EU URL: <https://www.europeanfutures.ed.ac.uk/how-did-we-get-here-a-brief-history-of-britains-membership-of-the-eu/>
48. Kitchen F. Looking to the future – what is the likely impact of Brexit on education establishments? URL: <https://www.ecclesiastical.com/documents/education-brexit.pdf>.
49. Morris C. Brexit: Why is the Internal Market Bill controversial? // BBC News. URL: <https://www.bbc.com/news/54088596>
50. Peers S. The UK and Schengen system// University of Essex. URL: <https://ukandeu.ac.uk/the-uk-and-the-schengen-system/>
51. Riley A. Brexit: Causes and Consequences URL: https://www.cidob.org/publicaciones/serie_de_publicacion/notes_internacionales/n1_159/brexit_causes_and_consequences
52. Sporek T. Brexit's influence on the economy of the European Union and The United Kingdom // Journal: «Economics of the 21st Century», Вроцлав, № 1/21.2019. С.7-35.

53. Swales K. Understanding the Leave vote // NatCen Social Research. URL: https://natcen.ac.uk/media/1319222/natcen_brexplanations-report-final-web2.pdf
54. Wind M. 2017, Brexit and Euroscepticism: Will “Leaving Europe” be Emulated Elsewhere? URL: The Law & Politics of Brexit. editor / Federico Fabbrini. Oxford: Oxford University Press, 2017. pp. 221-246

Електронні ресурси віддаленого доступу

55. 98% українських товарів відтепер мають вільний доступ до британського ринку – MEPT. URL: <https://ukrainefood.org/2021/01/98-ukrainskykh-tovariv-vidteper-maiut-vilnyj-dostup-do-brytanskoho-rynku-mert/>
56. Економіка на службі геополітики // Український Тиждень. – 2020. – URL: <https://tyzhden.ua/Economics/250228>.
57. Європейський напрямок у зовнішній політиці Великої Британії через аналіз діяльності її лідерів у XXI столітті [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2018.29.140794>.
58. Іспанія не блокуватиме Brexit через Гібралтар. // DW. URL: <https://www.dw.com/uk/%D1%96%D1%81%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%8F-%D0%BD%D0%B5-%D0%B1%D0%BB%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%B5-brexite%D1%87%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B7-%D0%B3%D1%96%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%82%D0%B0%D1%80/a-42512477>
59. МОН та Британська Рада підписали меморандум про співпрацю // Урядовий портал. – 2020. – URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mon-ta-britanska-rada-pidpisali-memorandum-pro-spivpracyu>.
60. Товарообіг з Британією зріс на 41,5% після запуску ЗБТ//Financial Club. URL: <https://finclub.net/ua/news/tovaroobig-z-britanieyu-z-pochatku-roku-sklav-usd885-mln.html>

61. Українсько-британські відносини: історія та сучасність / І. Черінько // Наук. зап. Ін-ту політ. і етнонац. дослідж. — 2009. — Вип. 43. — С. 313-321. — Бібліогр.: 17 назв. — укр.
62. Уряд погодив британський кредит для розвитку ВМС України // Ukrainian Military Pages. — 2021. — URL: <https://www.ukrmilitary.com/2021/10/kredit-na-vms.html>.
63. A new settlement for the United Kingdom in a reformed European Union // The UK Government. URL: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/475679/Donald_Tusk_letter.pdf
64. A timeline of Britain's EU membership in Guardian reporting//The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2016/jun/25/a-timeline-of-britains-eu-membership-in-guardian-reporting>
65. 'Ahead of the curve' British trade with global giant China booms as rest of EU lags behind//Express. URL: <https://www.express.co.uk/news/politics/875163/Brexit-news-UK-trade-with-global-giant-China-booms-as-rest-of-EU-lags-behind>.
66. Austerity: a failed experiment on the people of Europe//NCBI. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4952125/>
67. Brexit and the Impact of Immigration on the UK// Center for economic performance. — 2016. — URL: <https://cep.lse.ac.uk/pubs/download/brexit05.pdf>.
68. Brexit deal falls through over Irish border dispute//Financial Times. URL: <https://www.ft.com/content/983b64e8-d8e0-11e7-a039-c64b1c09b482>
69. Brexit: UK risks being 'international pariah' under Biden, says Labour // The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2020/nov/09/uk-risks-becoming-international-pariah-by-rewriting-brexit-bill>
70. Brexit: What is the transition period? // BBC News URL: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-50838994>
71. Brexit: ціна одного референдуму. В грошах... Укрінформ, URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2673704-brexitcina-odnogo-referendumu-v-grosah.html>.

72. Bridging The Channel: How Europe And The Uk Can Work Together In Foreign Policy // Centre for European Reform URL: <https://www.cer.org.uk/publications/archive/policy-brief/2021/bridging-channel-how-europe-and-uk-can-work-together-foreign>
73. Bridging The Channel: How Europe And The Uk Can Work Together In Foreign Policy // Centre for European Reform URL: <https://www.cer.org.uk/publications/archive/policy-brief/2021/bridging-channel-how-europe-and-uk-can-work-together-foreign>
74. Britain and Italy start work on partnership to boost trade// Reuters URL: <https://www.reuters.com/business/britain-italy-start-work-partnership-boost-trade-2021-10-13/>
75. Creation of the European Economic Community // Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/European-Union/Creation-of-the-European-Economic-Community>
76. David Cameron blocks EU treaty with veto, casting Britain adrift in Europe // The Guardian URL: <https://www.theguardian.com/world/2011/dec/09/david-cameron-blocks-eu-treaty>
77. Defence Secretary agrees stronger partnership with Netherlands. URL: <https://www.gov.uk/government/news/defence-secretary-agrees-stronger-partnership-with-netherlands>
78. Emmanuel Macron agrees to loan Bayeux tapestry to Britain // The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/world/2018/jan/17/emmanuel-macron-bayeux-tapestry-loan-britain>
79. EU referendum to take place on 23 June, David Cameron confirms // The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2016/feb/20/cameron-set-to-name-eu-referendum-date-after-cabinet-meeting>
80. Future Security Challenges in the Baltic Sea Region URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/904438/20200723-dcdc_futures_regional_security_baltic.pdf

81. Insight: Why Britain really voted to leave the European Union. URL: <https://www.essex.ac.uk/research/showcase/why-britain-really-voted-to-leave-the-european-union>
82. No turning back: The 2019 General Election and the UK's new electoral geography // Onward. URL: <https://www.ukonward.com/wp-content/uploads/2020/12/noturningback.pdf>
83. Operation ORBITAL explained: Training Ukrainian Armed Forces // Ministry of Defence. URL: <https://medium.com/voices-of-the-armed-forces/operation-orbital-explained-training-ukrainian-armed-forces-59405d32d604>
84. Plan for Britain. The government's negotiating objectives for exiting the EU: PM speech. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/the-governments-negotiating-objectives-for-exiting-the-eu-pm-speech>.
85. PM's Florence speech: a new era of cooperation and partnership between the UK and the EU. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/pms-florencespeech-a-new-era-of-cooperation-and-partnership-between-the-uk-and-the-eu>.
86. The 2017 Western Balkans Summit took place today in Trieste, Italy. URL: https://ec.europa.eu/transport/themes/international/news/2017-07-12-western-balkans-summit-2017-delivering-region_en.
87. The Economist's "Brexit" poll-tracker // The Economist. URL: <https://www.economist.com/graphic-detail/2016/06/23/the-economists-brexit-poll-tracker>
88. The future of UK diplomacy in Europe. House of Commons Foreign Affairs Committee. January 2018. URL: <https://publications.parliament.uk/pa/cm201719/cmselect/cmfa/514/514.pdf>.
89. The Revised EU-UK Withdrawal Agreement Explained // European Commission. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/slides_the_wa_explained.pdf
90. The UK's EU referendum: Everything you need to know // BBC News, URL: <http://www.bbc.com/news/uk-politics32810887>

- 91.The United Kingdom's accession to the EC// CVCE.eu URL:
<https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/dd10d6bf-e14d-40b5-9ee6-37f978c87a01/3cf54bc7-03f0-4306-9f25-316d508d0c38>
- 92.Theresa May to trigger article 50 by end of March 2017 // The Guardian. URL:
<https://www.theguardian.com/politics/2016/oct/01/theresa-may-to-propose-great-repeal-bill-to-unwind-eu-laws>
- 93.UK to step up French operations in Africa as PM and President Macron meet for UK-France Summit. URL: <https://www.gov.uk/government/news/uk-to-step-up-french-operations-in-africa-as-pm-and-president-macron-meet-for-uk-france-summit>.
- 94.UK told to pay £1.7bn extra to European Union budget//BBC News. URL:
<https://www.bbc.com/news/business-29751124>
- 95.UK-EU relations after Brexit (17th Report of Session 2017-19) / House of Lords, European Union Committee. Ordered to be printed 5 June 2018 and published 8 June 2018. URL:
<https://publications.parliament.uk/pa/ld201719/ldselect/ldeucom/149/149.pdf>.
- 96.United Kingdom - Country Commercial Guide URL: <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/united-kingdom-aerospace-and-defense>
- 97.United Kingdom Votes to Leave European Union // ABC News. URL:
<https://abcnews.go.com/International/united-kingdom-votes-leave-european-union-latest-numbers/story?id=40094587>
- 98.Written Evidence from the Foreign and Commonwealth Office (Wbs0009). URL:
<https://publications.parliament.uk/pa/cm201719/cmselect/cmfaaff/1013/1013.pdf>

ДОДАТКИ

Додаток А

Причини Брекзиту

Причини	Характеристики причин
Економічні	
Істотні щорічні витрати на утримання структур ЄС	Більше 0,5% із ВВП (близько 14,4 млрд. USD на рік)
Тиск з боку ЄС щодо зниження діяльності офшорної системи Великої Британії	Гібралтар, Сент-Вінсент та Гренадини, Сент-Кітс і Невіс, острови Ангільські, Бермудські, Віргінські, Кайманові, Нормандські, Монтсеррат, Теркс, Кайкос, Мен
Необхідність узгодження з ЄС величини податків, а не самостійно	Особливо величини податку на додану вартість
Втрата колишнього інтересу до загального ринку, раніше привабливого та перспективного	Зростання вигідності торговельних відносин із країнами Близького Сходу та Азії, хоча ЄС – один із головних партнерів Великої Британії
Необхідність захистити власних виробників від континентальних партнерів	Зниження конкурентоспроможності британських товарів під тиском європейських конкурентів та законів ЄС
Організаційні	
Невдоволення міграційною політикою ЄС та небажання приймати у великій кількості мігрантів за квотами ЄС	Соціальна інфраструктура та бюджет країни ледь витримували навантаження у вигляді близько 1 млн громадян Східної Європи, та 3/4 млн західних європейців, а також – прийом мігрантів

Небажання здійснювати контроль за мігрантами на чужій території	Існування наметового табору у Франції
Законодавчі	
Посилення європейської бюрократії, збільшення бар'єрів для бізнесу у вигляді законів та правил ЄС	Прийняття найважливіших рішень у рамках ЄС вимагає довгих погоджень з усіма членами, безліч обмежень, квот тощо
Не готовність делегувати прийняття доленосних політичних рішень керівництву ЄС	Країна з багатими традиціями англійської політичної культури не сприймає перспективу повного політичного об'єднання з ЄС
Небажання підкорятися рішенням судів на основі законодавства ЄС	Несумісність законодавства ЄС та англійського права (правових систем більшості держав Британської Співдружності)
Національні	
Участь у Європейському Союзі поставила під загрозу національну ідентичність британців	Ослаблення контролю з боку Великої Британії за національною та соціальною політикою в інтересах британців

Додаток Б

Позитивні та негативні наслідки Брекзиту для Великої Британії, ЄС та України

Негативні	Позитивні
Для Великої Британії	
Падіння реальних доходів населення, курсу валюти протягом кількох років	Суми внесків до ЄС тепер залишаються у скарбниці Великої Британії
Зниження привабливості лондонського фінансового ринку, відхід частини капіталів на континент	Розробка національної, соціальної, економічної політики: промислової, сільськогосподарської, рибальства в інтересах британців
Втрата частини європейського ринку через порушення виробничих та логістичних ланцюжків	Зміна британської законодавчої системи шляхом видалення з неї європейських норм
Ухилення від сплати податків іноземними бізнесменами у Британії, перевага сплати податків у своїх країнах	Визначення величини своїх податків, мит, квот; створення стимулюючих методів та іншої системи адміністрування податками у країні
Збільшення витрат на зв'язок із ЄС за право торгувати з країнами ЄС	Збереження системи англійських офшорних зон
Міграція персоналу до ЄС, «відтік мізків»	Отримання контролю над своїми кордонами
Відкладені проблеми з Шотландією та Ірландією, зниження привабливості британського громадянства	Контроль за трудовою міграцією з ЄС та інших країн, звільнення від квот по прийому біженців до країни
Для ЄС	

Вихід великої економіки та втрата внесків до ЄС від Великої Британії	Проведення проєвропейської політики, посилення ролі в ЄС Франції та Німеччини
Зниження експорту до Великої Британії та втрати через розрив логістики з нею	Виведення капіталів багатьох компаній з Великої Британії у ЄС
Збитки від нових мит із Британією	Посилення фінансових ринків Франкфурта, Парижа, Цюриха, Мадрида
Для України	
Перегляд експортних квот та змін у торгівлі з Великою Британією, скорочення розміру інвестицій в Україну	Обсяги торгівлі між Великою Британією та Україною незначні, тому серйозно Брекзит не вплине на її економіку
Політична та економічна підтримка України від ЄС та Великої Британії знизиться через зосередження їх на своїх проблемах	Візовий режим між України та країнами ЄС, Україною та Великою Британією залишиться колишнім
Можливі скорочення фінансових операцій України на лондонському ринку, особливо – біржових, складнощі зі зверненням та розміщенням українських облігацій	Можливе зростання поставок українських товарів до Великої Британії: мед, пшениця, кукурудза, соки, м'ясо птиці, солод